

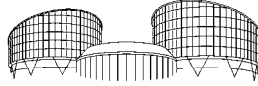
ՊԱՏԻԺ՝ ԲԱՅԱՌԱՊԵՍ ՕՐԵՆՔԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ.
ՍԿԶԲՈՒՆՔ, ՈՐԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆ՝ ՄԻԱՅՆ ՕՐԵՆՔԸ
ԿԱՐՈՂ Է ՍԱՀՄԱՆԵԼ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԵՎ ՆԱԽԱՏԵՍԵԼ ՊԱՏԻԺԸ

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ
ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 7-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ

Translation co-funded
by the European Union

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 7-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Պատիժ՝ բացառապես օրենքի հիման վրա.
սկզբունք, որի համաձայն՝ միայն օրենքը կարող է սահմանել
հանցագործությունը և նախատեսել պատիժը

Թարմացված տարբերակը՝
2019 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

- Ծանոթագրություն ընթերցողի համար..... 4
- I. Ներածություն..... 6
- II. Կիրառման շրջանակը 8
 - Ա. «Մեղավոր ճանաչել» («finding of guilt») հասկացությունը 8
 - Բ. «Հանցագործություն» («criminal offence») հասկացությունը 9
 - Գ. «Օրենք» («law») հասկացությունը..... 10
 - Դ. «Պատիժ» («penalty») հասկացությունը 12
 - 1. Ընդհանուր նկատառումներ..... 12
 - 2. Նյութական և դատավարական իրավունքի տարբերակումը 17
 - 3. «Պատիժ» («penalty») և դրա կատարման տարբերակման անհրաժեշտությունը 18
 - 4. Կապը Կոնվենցիայի և դրան կից Արձանագրությունների այլ դրույթների հետ 21
- III. Սկզբունք, որի համաձայն՝ միայն օրենքը կարող է սահմանել հանցագործությունը և նախատեսել պատիժը 22
 - Ա. Հասանելիությունը 24
 - Բ. Կանխատեսելիությունը 25
 - 1. Ընդհանուր նկատառումներ..... 25
 - 2. Դատական մեկնաբանությունը. իրավական նորմերի պարզաբանումը 29
 - 3. Պետության իրավահաջորդության առանձնահատուկ դեպքը 34
 - 4. Պետության քրեական ունիվերսալ ընդգատության առանձնահատուկ դեպքը և կիրառելի ազգային օրենսդրությունը..... 36
- IV. Քրեական օրենքի հետադարձ ուժ չունենալու սկզբունքը 38
 - Ա. Ընդհանուր նկատառումներ..... 38
 - Բ. Շարունակվող հանցագործություններ 40
 - Գ. Հանցագործությունների ռեցիդիվ 42
- V. Ավելի մեղմ պատժի հետադարձ ուժ ունենալու սկզբունքը 43
- VI. Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 2-րդ մասը. քաղաքակիրթ ազգերի կողմից ճանաչված իրավունքի ընդհանուր սկզբունքները 45
- VII. Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտման դեպքերում Դատարանի կողմից ցուցված միջոցները 47
- Ուղեցույցում մեջբերված գործերի ցանկ..... 49

Սույն փաստաթուղթը տպագիր կամ էլեկտրոնային հրատարակման տեսքով ամբողջությամբ կամ մասամբ թարգմանել և (կամ) վերարտադրել ցանկացող հրատարակիչներին կամ կազմակերպություններին առաջարկում ենք թույլատրման ընթացակարգին վերաբերող տեղեկություններ ստանալու համար գրել հետևյալ publishing@echr.coe.int հասցեին:
 Եթե ցանկանում եք իմանալ, թե նախադեպային իրավունքի վերաբերյալ ուղեցույցներից որոնք են ներկայումս թարգմանվում, խնդրում ենք անցնել հետևյալ հղումով՝ [Pending translations](#)

Սույն ուղեցույցի տպագրությունն իրականացվել է «Աջակցություն քրեական արդարադատության բարեփոխումներին և եվրոպական չափանիշների կիրառման ներդաշնակեցումը Հայաստանում» ծրագրի շրջանակներում, որը ֆինանսավորվում է Եվրոպական միության և Եվրոպայի խորհրդի «Գործընկերություն հանուն լավ կառավարման» կառուցակարգի շրջանակներում: Ուղեցույցը տպագրվել է Եվրոպայի խորհրդի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի համատեղ ջանքերով: Սույն ուղեցույցի մեջ ներկայացված տեսակետները որևէ կերպ չեն արտահայտում Եվրոպական միության պաշտոնական տեսակետները:

Սույն ուղեցույցը կազմվել է Իրավախորհրդատուի (Jurisconsult) տնօրինության կողմից և Եվրոպական դատարանի համար չունի պարտադիր ուժ: Այն կարող է վերանայվել և խմբագրվել:

Սույն ուղեցույցի բնօրինակը կազմվել է ֆրանսերեն: Առաջին անգամ հրատարակվել է 2016 թվականի հունվարին և պարբերաբար թարմացվելու է: Սույն տարբերակը վերջնականացվել է 2019 թվականի դեկտեմբերի 31-ին: Նախադեպային իրավունքի վերաբերյալ ուղեցույցները կարելի է ներբեռնել www.echr.coe.int կայքից (Case-law – Case-law analysis – Case-law guides): Հրատարակվող թարմացումների համար հետևեք Դատարանի թվիթերյան էջին՝ <https://twitter.com/echrpublication>:

© Կազմի նկարը՝ Եվրոպայի խորհուրդ
 Մարդու իրավունքների պալատ (Ճարտարագիտական խումբ՝
 Ռիչարդ Րոջերս Փարթներշիփ և Քլոդ Բյուշեր Ատելյե)
 © Եվրոպայի խորհուրդ/Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, 2020 թ.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԸՆԹԵՐՑՈՂԻ ՀԱՄԱՐ

Սույն ուղեցույցը Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (հետայսու՝ «Դատարան», «Եվրոպական դատարան» կամ «Ստրասբուրգի դատարան») կողմից հրատարակվող «Նախադեպային իրավունքի ուղեցույցներ» (անգլ.՝ «Case-Law Guides») շարքից է՝ նախատեսված պրակտիկ իրավաբաններին Ստրասբուրգի դատարանի կայացրած հիմնարար վճիռներին և որոշումներին ծանոթացնելու համար: Սույն ուղեցույցում վերլուծվում և ամփոփվում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի (հետայսու՝ «Կոնվենցիա» կամ «Եվրոպական կոնվենցիա») 7-րդ հոդվածի շուրջ ձևավորված նախադեպային իրավունքը: Ընթերցողները հնարավորություն կունենան ծանոթանալու տվյալ ոլորտի հիմնական սկզբունքներին և վերաբերելի նախադեպերին:

Մեջբերված նախադեպային իրավունքի օրինակներն ընտրվել են ուղենիշային, էական և (կամ) վերջերս կայացված վճիռներից և որոշումներից:¹

Դատարանի վճիռների և որոշումների միակ նպատակը Դատարանին ներկայացված կոնկրետ գործերի լուծումը չէ, այլ նաև Կոնվենցիայով սահմանված կանոնների պարզաբանումը, երաշխավորումը և զարգացումը, ինչը նպաստում է պետությունների՝ որպես Պայմանավորվող կողմերի ստանձնած հանձնառությունների կատարմանը (*Ireland v. the United Kingdom*, § 154, 18 January 1978, Series A no. 25, իսկ վերջերս նաև՝ *Jeroničs v. Latvia* [GC], no. 44898/10, § 109, ECHR 2016):

Այսպիսով, Կոնվենցիայի միջոցով ստեղծված համակարգի նպատակն է ընդհանուր շահերի հաշվառմամբ հանրային քաղաքականության խնդիրները լուծելը՝ այդպես էրևան հանելով մարդու իրա-

վունքների պաշտպանության չափանիշները և տարածելով մարդու իրավունքներին առնչվող իրավական պրակտիկան Կոնվենցիային մասնակից պետություններում (*Konstantin Markin v. Russia* [GC], § 89, no. 30078/06, ECHR 2012): Դատարանն իրապես արձանագրել է, որ Կոնվենցիան կատարում է «Եվրոպական հասարակական կարգի սահմանադրական գործիքի» դեր մարդու իրավունքների բնագավառում (*Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland* [GC], no. 45036/98, § 156, ECHR 2005-VI):

Սույն ուղեցույցը պարունակում է հղումներ Կոնվենցիայից և վերջինիս Լրացուցիչ արձանագրություններից մեջբերված հոդվածներից յուրաքանչյուրում օգտագործված «բանալի» բառերին: Յուրաքանչյուր գործով քննարկված իրավական խնդիրներն ամփոփված են Բանալի բառերի ցանկում (անգլ.՝ «List of keywords»), որոնք ընտրվել են (հիմնականում) Կոնվենցիայի և Արձանագրությունների տեքստից անմիջականորեն վերցված եզրույթների բառարանից:

Դատարանի նախադեպային իրավունքի *HUDOC database* շտեմարանում հնարավոր է որոնումներ կատարել ըստ բանալի բառերի: Բանալի բառերով որոնելու պարագայում կարելի է գտնել նմանաբնույթ իրավաբանական բովանդակություն ունեցող փաստաթղթեր (բանալի բառերի օգնությամբ ամբողջացվում են յուրաքանչյուր գործի վերաբերյալ Դատարանի պատճառաբանությունները և եզրակացությունները): Առանձին գործերի բանալի բառերը կարելի է գտնել՝ «HUDOC» համակարգում սեղմելով «Case Details» կոճակը: «HUDOC» շտեմարանի և բանալի բառերի վերաբերյալ լրացուցիչ տեղեկությունների համար տե՛ս «HUDOC»-ի օգտագործման ձեռնարկը (անգլ.՝ «*HUDOC user manual*»):

¹ Մեջբերված նախադեպային իրավունքը կարող է լինել Եվրոպական դատարանի և Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի պաշտոնական լեզուներից (անգլերեն և ֆրանսերեն) որևէ մեկով կամ միաժամանակ երկուսով: Եթե այլ բան նախատեսված չէ, ապա բոլոր հղումները վերաբերում են Դատարանի պալատի կողմից ըստ էության կայացված վճիռն: Հայերեն թարգմանության մեջ «(որոշում)» կամ հղման անգլերեն տարբերակում «(dec.)» բառը նշանակում է, որ հղում է արվում Դատարանի որոշմանը, իսկ «[ՄԴ]» հապավումը (հղման անգլերեն տարբերակում՝ [GC]) նշանակում է, որ գործը քննվել է ՄԵԾ պալատի կողմից: Պալատի այն վճիռները, որոնք սույն տարբերակը հրապարակելու պահին դեռևս օրինական ուժի մեջ չեն մտել, նշագրված են աստղանիշով (*):

I. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Կոնվենցիայի 7-րդ հոդված. պատիժ՝ բացառապես օրենքի հիման վրա

«1. Ոչ ոք չպետք է մեղավոր ճանաչվի որևէ գործողության կամ անգործության համար, որը, կատարման պահին գործող ներպետական կամ միջազգային իրավունքի համաձայն, քրեական հանցագործություն չի համարվել: Չի կարող նաև նշանակվել ավելի ծանր պատիժ, քան այն, որը կիրառելի է եղել քրեական հանցագործության կատարման պահին:

2. Սույն հոդվածը չի խոչընդոտում ցանկացած անձի դատի տալ և պատժել որևէ գործողության կամ անգործության համար, որը կատարվելու պահին, քաղաքակիրթ ազգերի կողմից ճանաչված իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներին համապատասխան, համարվել է քրեական հանցագործություն»:

HUDOC-ի բանալի բառեր

Nullum crimen sine lege (7-1) – *Nulla poena sine lege* (7-1) – Conviction (7-1) – Heavier penalty (7-1) – Criminal offence (7-1) – Time when the act or omission committed (7-1) – Retroactivity (7-1) – Criminal offence (7-2) – General principles of law recognised by civilised nations (7-2)

1. Եվրոպական կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածում ամրագրված երաշխիքը, որն իրավունքի գերակայության կարևորագույն բաղադրիչ է, կարևոր տեղ է զբաղեցնում իրավունքների պաշտպանության կոնվենցիոն համակարգում, ինչի մասին է վկայում նաև այն փաստը, որ սույն հոդվածից պատերազմի կամ հանրային այլ արտակարգ իրավիճակի ժամանակ Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածի իմաստով ոչ մի շեղում չի թույլատրվում: Այն, ինչպես բխում է դրա առարկայից և նպատակից, պետք է մեկնաբանել և կիրառել, այնպես, որ ապահովվի անձի արդյունավետ

պաշտպանությունը կամայական քրեական հետապնդումից, դատապարտումից և պատժից (*S.W. v. the United Kingdom*, § 34; *C.R. v. the United Kingdom*, § 32; *Del Río Prada v. Spain* [GC], § 77; *Vasiliauskas v. Lithuania* [GC], § 153):

2. Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածը չի սահմանափակվում մեղադրյալի վիճակը վատթարացնող քրեական օրենքին հետադարձ ուժ տալու արգելքով: Այն ավելի լայն իմաստով ներառում է նաև սկզբունքներ, որոնց համաձայն՝ հանցագործությունը կարող է սահմանվել, իսկ պատիժը՝ նախատեսվել միայն օրենքով (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), իսկ քրեական օրենքը ենթակա չէ ի վսաս մեղադրյալի տարածական (օրինակ՝ անալոգիայով) մեկնաբանման (*ibid.*, § 154; *Kokkinakis v. Greece*, § 52):

II. ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿԸ

Ա. «Մեղավոր ճանաչել» («finding of guilt») հասկացությունը

3. Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածը կիրառելի է միայն այն դեպքում, երբ անձը «մեղավոր է ճանաչվել» հանցագործություն կատարելու մեջ: Այն չի տարածվում, օրինակ, ընթացքի մեջ գտնվող քրեական հետապնդումների (*Lukanov v. Bulgaria*, Commission decision) կամ անձին արտահանձնելու մասին որոշման նկատմամբ (*X v. the Netherlands*, Commission decision): Կոնվենցիայի իմաստով չի կարող լինել «դատապարտում» («conviction»), եթե հանցագործության առկայության փաստը չի հաստատվել օրենքով սահմանված կարգով (*Varvara v. Italy*, § 69):

4. «Պատժի» («penalty») և «պատասխանատվության միջոցի» («punishment») հիմքում ընկած սկզբունքը, «մեղքի» («guilty») հայեցակարգը, ինչպես նաև դրանց հետ փոխկապակցված «մեղավոր անձ» (ֆրանս.՝ «*personne coupable*») հասկացությունը հաստատում են 7-րդ հոդվածի այնպիսի մեկնաբանությունը, ըստ որի՝ պատիժ կիրառելու համար պահանջվում է ներպետական դատարանների կողմից մեղքի արձանագրում, ինչը թույլ կտա հանցագործությունը վերագրել իրավախախտին և նրա նկատմամբ նշանակել պատիժ (*Varvara v. Italy*, § 71; իսկ հանցագործությունը կատարած անձի «*mens rea*» պահանջի մասով՝ տե՛ս նաև *Sud Fondi srl and Others v. Italy*, § 116 և *G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (merits) [GC], §§ 241-242 և 246):

5. *G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (merits) [GC] գործով վճռում (§ 251) Դատարանն ընդգծեց, որ 7-րդ հոդվածը բացառում է անձի նկատմամբ պատժի նշանակումը, եթե մինչ այդ չի հաստատվել նրա անձնական քրեական պատասխանատվությունը: Այդուհանդերձ, պարտադիր չէ, որպեսզի քրեական պատասխանատվությունը հաստատվի ամբաստանյալին ֆորմալ իմաստով դատապարտող քրեական դատարանի դատավճռում (*ibid.*, § 252): Այդ իմաստով սույն դրույթի կիրառությունը չի նշանակում, որ պետությունները պետք է «քրեականացնեն» այն ընթացակարգերը, որոնք կոնկրետ պետությունն իր հայեցողության շրջանակներում ուղղակիորեն չի դասակարգել քրեական օրենքի ներքո

(*ibid.*, § 253): Ուստի, *G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (merits) [GC] գործի շրջանակում բացառելով նեղ իմաստով քրեական վարույթի անհրաժեշտությունը, Դատարանն անդրադարձել է այն հարցին, թե արդյոք մինչև պատիժը նշանակելը առնվազն ֆորմալ կերպով արձանագրվել է անձի քրեական պատասխանատվությունը: Գանգատաբերներից մեկը քրեական հետապնդման էր ենթարկվել տարածքն ապօրինաբար կառուցապատելու համար, սակայն չէր դատապարտվել, քանի որ անցել էր քրեական պատասխանատվության համար օրենքով սահմանված վաղեմության ժամկետը: Ապօրինաբար կառուցապատված հողը, սակայն, ամբողջությամբ բռնագրավվել էր: Եվ քանի որ ներպետական դատարանները նշել էին, որ առկա էին ապօրինաբար տարածքը կառուցապատելու հանցակազմի բոլոր տարրերը, և բացառապես վաղեմության ժամկետն անցնելու հիմքով էին կարճել վարույթը, Եվրոպական դատարանն արձանագրեց, որ 7-րդ հոդվածի իմաստով տեղի է ունեցել «դատապարտում», սակայն գանգատաբերի պարագայում նշված հոդվածը չի խախտվել (*ibid.*, §§ 258-261): Ինչ վերաբերում է գանգատաբեր ընկերություններին (իրավաբանական անձինք, որոնք օժտված էին իրենց տնօրեններից կամ բաժնետերերից տարբերվող իրավասուբյեկտությամբ), ապա հաշվի առնելով, որ նրանց նկատմամբ չէր իրականացվել քրեական հետապնդում, և նրանք քրեական վարույթի մասնակիցներ չէին, ուստի չէր կարող արձանագրվել վերջիններիս քրեական պատասխանատվությունը, հետևաբար նրանց գույքի բռնագրավումը չէր համապատասխանում 7-րդ հոդվածին (*ibid.*, §§ 257 և 265-274):

Բ. «Հանցագործություն» («criminal offence») հասկացությունը

6. «Հանցագործություն» (անգլ.՝ «criminal offence», ֆրանսերեն տարբերակում՝ «*infraction*») հասկացությունն ունի ինքնուրույն (ավտոնոմ) իմաստ այնպես, ինչպես «քրեական մեղադրանք» («criminal charge») հասկացությունը Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի պարագայում:² *Engel and*

² Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի կիրառման շրջանակի (քրեաիրավական հայեցակետ) և «քրեական մեղադրանք» («criminal charge») հասկացության վերաբերյալ տե՛ս 6-րդ հոդվածի վերաբերյալ ուղեցույցը (քրեաիրավական հայեցակետ), որն առկա է Դատարանի կայքէջում (www.echr.coe.int – Case-law):

Others v. the Netherlands, (§ 82) գործով վճռում սահմանված (և վերջերս *Jussila v. Finland* [GC], (§ 30) գործով վերահաստատված) հետևյալ երեք չափանիշները, որոնց համաձայն գնահատվում է՝ արդյոք մեղադրանքը «քրեական» («criminal») է 6-րդ հոդվածի իմաստով, կիրառելի են նաև 7-րդ հոդվածի նկատմամբ (*Brown v. the United Kingdom* (dec.); *Société Oxygène Plus v. France* (dec.), § 43; *Žaja v. Croatia*, § 86): Դրանք են՝

- դասակարգումը ներպետական օրենսդրության մեջ,
- իրավախախտման բուն բնույթը (կարևորագույն չափանիշն է՝ տե՛ս *Jussila v. Finland* [GC], § 38),
- տվյալ անձին սպառնացող հնարավոր պատժի ծանրության աստիճանը:

7. Կիրառելով այս չափանիշները՝ Դատարանը վճռել է, որ զինվորական կարգապահության խախտումը ո՛չ 6-րդ, ո՛չ 7-րդ հոդվածների իմաստով չի տեղավորվում «քրեական» հասկացության ներքո (*Çelikateş and Others v. Turkey* (dec.)): Նույնը վերաբերում է ՊԱԿ-ի (KGB) նախկին գործակալներին աշխատանքից հեռացնելուն կամ աշխատելու սահմանափակումներին (*Sidabras and Džiautas v. Lithuania* (dec.)), ինչպես նաև համալսարանի տարածքում ուսանողի թույլ տված կարգապահական խախտմանը (*Monaco v. Italy* (dec.), §§ 40 և 68-69) և Սահմանադրության կոպիտ խախտումների հիմքով Հանրապետության Նախագահի իմպիչմենթի վարույթին (*Paksas v. Lithuania* [GC], §§ 64-69): «Հանցագործության» բացակայության պարագայում Դատարանը վճռել է, որ գանգատը «*ratione materiae*» հիմքով անհամատեղելի է Կոնվենցիայի համապատասխան դրույթի հետ:

9. «Օրենք» («law») հասկացությունը

8. Եվրոպական կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածում օգտագործված «օրենք» (անգլ.՝ «law», ֆրանսերեն տարբերակում՝ «*droits*») հասկացությունը համապատասխանում է Կոնվենցիայի այլ հոդվածներով սահմանված իմաստին և ընդգրկում է իր մեջ թե՛ ներպետական օրենսդրությունը, թե՛ նախադեպային իրավունքը, ինչպես նաև ներառում է այնպիսի որակական պահանջներ, ինչպիսիք են՝ հասանելիությունը և

կանխատեսելիությունը (*Del Río Prada v. Spain* [GC], § 91; *S.W. v. the United Kingdom*, § 35): Այն ակնհայտորեն ընդգրկում է ոչ միայն դատական իրավաստեղծ գործունեությունը (*ibid.*, §§ 36 և 41-43), այլ նաև օրենքները և օրենքից ցածր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերը (*Kafkaris v. Cyprus* [GC], §§ 145-146 գործով, օրինակ, բանտային կանոնները): Դատարանը պետք է ներպետական օրենսդրությունը դիտարկի որպես «մեկ ամբողջություն» («as a whole»), ինչպես նաև հաշվի առնի, թե ինչպես է այն կիրառվել տվյալ ժամանակահատվածում (*ibid.*, § 145; *Del Río Prada v. Spain* [GC], § 90):

9. Մյուս կողմից, գործող օրենքների դրույթների հետ անհամատեղելի պետության պրակտիկան, ինչը դրա հիմքում ենթադրաբար ընկած օրենսդրությունը դարձնում է իմաստագուրկ 7-րդ հոդվածի իմաստով, չի կարող համարվել «օրենք» («law») (օրինակ՝ Գերմանիայի Ժողովրդավարական Հանրապետության (ԳԴՀ) սահմանային հսկողության պրակտիկան, որը կոպտորեն խախտում էր իր իսկ իրավական համակարգը և մարդու հիմնարար իրավունքները, տե՛ս *Streletz, Kessler and Krenz v. Germany* [GC], §§ 67-87 կամ նախկին Չեխոսլովակիայի օրենսդրության և Սահմանադրության կոպիտ խախտումներով իրականացված դատավարությունների հիման վրա մահապատիժներ նշանակելու ճանապարհով կոմունիստական վարչակարգի հակառակորդներին վերացնելու պրակտիկան, տե՛ս *Polednová v. the Czech Republic* (dec.)):

10. Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասում կիրառվող «միջազգային իրավունք» («international law») հասկացությունը ներառում է տվյալ պետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերը (*Streletz, Kessler and Krenz v. Germany* [GC], §§ 90-106), ինչպես նաև միջազգային սովորույթային իրավունքի նորմերը (պատերազմի իրավունքի և միջազգային սովորույթային նորմերի մասով տե՛ս *Kononov v. Latvia* [GC], §§ 186, 213, 227, 237 և 244, «մարդկության դեմ ուղղված հանցագործություն» («crime against humanity») հասկացության մասով տե՛ս *Korbely v. Hungary* [GC], §§ 78-85, իսկ «ցեղասպանություն» («genocide») հասկացության մասով տե՛ս *Vasiliasukas v. Lithuania* [GC], §§ 171-175 և 178), անգամ երբ համապատասխան օրենքը պաշտոնապես երբևէ չի եղել իրապարակված (*Kononov v. Latvia* [GC], § 237):

Դ. «Պատիժ» («penalty») հասկացությունը

1. Ընդհանուր նկատառումներ

11. Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասում կիրառվող «պատիժ» («penalty») հասկացությունը նույնպես ինքնուրույն (ավտոնոմ) իմաստ ունի (տե՛ս *G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (merits) [GC], § 210): Այս հոդվածով երաշխավորված պաշտպանության արդյունավետությունն ապահովելու համար Դատարանը պետք է հնարավորություն ունենա դուրս գալ հարցի արտաքին կողմի շրջանակից և ինքնուրույն գնահատել՝ արդյոք կոնկրետ միջոցն իր էությամբ «պատիժ» է Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով, թե ոչ: «Պատիժ» առկայությունը գնահատելու ելակետ է այն հանգամանքը, թե արդյոք տվյալ միջոցը կիրառվել է «հանցագործության» («criminal offence») համար անձին մեղավոր ճանաչելուց հետո: Այնուհանդերձ, դա վերաբերելի չափանիշներից միայն մեկն է, և քրեական դատարանների կողմից կայացված մեղադրական դատավճռի բացակայությունը բավարար չէ 7-րդ հոդվածի իմաստով «պատիժ» առկայությունը բացառելու համար (*G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (merits) [GC], §§ 215-219):

12. Այս կապակցությամբ վերաբերելի կարող են համարվել նաև այլ գործոններ, օրինակ՝ տվյալ միջոցի բնույթը և նպատակը (հատկապես պատժիչ նպատակը), ներպետական օրենսդրության մեջ դրան տրված դասակարգումը, դրա ընդունման և կատարման հետ կապված ընթացակարգերը և դրա խստությունը (*G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (merits) [GC], §§ 211; *Welch v. the United Kingdom*, § 28; *Del Río Prada v. Spain* [GC], § 82): Այնուամենայնիվ, միջոցի խստությունն ինքնին վճռորոշ չէ, քանի որ մի շարք կանխարգելիչ բնույթ ունեցող ոչ քրեական միջոցներ կարող են էական ազդեցություն ունենալ համապատասխան անձի վրա (*ibid.*, *Van der Velden v. the Netherlands* (dec.)):

13. Կոնկրետ միջոցի կատարման հատուկ պայմանները կարող են էական նշանակություն ունենալ, մասնավորապես, այդ միջոցի բնույթի և նպատակի, ինչպես նաև խստության տեսանկյունից և այդպիսով ազդել տվյալ միջոցը 7-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով որպես «պատիժ»

դասակարգելու կամ չդասակարգելու որոշման վրա (*Ilseher v. Germany* [GC], § 204): Որոշ դեպքերում, հատկապես եթե ներպետական օրենսդրության համաձայն միջոցը չի համարվում պատիժ և հետապնդում է «թերապևտիկ» նպատակ, դրա կատարման պայմանների էական փոփոխությունը կարող է հանգեցնել նրան, որ միջոցը, որը սկզբնապես Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի իմաստով ճանաչվել էր որպես «պատիժ», դադարի համարվել այդպիսին, անգամ եթե այն ի կատար է ածվում կալանավորման միևնույն որոշման հիման վրա (*ibid.*, § 206): Դատարանն ընդգծել է, որ միջոցը որպես «պատիժ» դասակարգելու համար կիրառվող չափանիշներից մի քանիսն «անփոփոխ» են (օրինակ՝ այն չափանիշը, թե արդյոք տվյալ միջոցը նշանակվել է հանցագործության համար անձին մեղավոր ճանաչելուց հետո), իսկ մի քանիսը՝ «փոփոխական» (ուստի դրանք կարող են փոխվել ժամանակի ընթացքում, օրինակ՝ միջոցի բնույթը, նպատակը և խստությունը) (*ibid.*, § 208):

14. Կիրառելով վերոնշյալ չափանիշները՝ Դատարանը, մասնավորապես, որպես «պատիժ» է դասակարգել հետևյալ միջոցները.

- բռնագանձման մասին որոշումը՝ քրեական վարույթի շրջանակներում անձին մեղավոր ճանաչելուց հետո՝ հաշվի առնելով դրա պատժիչ բնույթը, ի լրումն դրա կանխարգելիչ և փոխհատուցող բնույթի (*Welch v. the United Kingdom*, §§ 29-35, որը վերաբերում էր թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառությունից ստացված եկամտի բռնագանձմանը),
- անձին ազատազրկելը՝ որպես տուգանքի վճարումը երաշխավորող միջոց, որն իրականացվում է այնպիսի պարտապանի նկատմամբ, ով չի հիմնավորել իր անվճարունակությունը (*Jamil v. France*, § 32),
- քաղաքաշինական գործի շրջանակում նշանակված վարչական տուգանքը, որը համարժեք է ապօրինի շինության ամբողջ արժեքին, երբ տուգանքն ունեցել է թե՛ կանխարգելիչ, թե՛ պատժիչ նպատակ (*Valico SLR v. Italy* (dec.)),
- հողի բռնագրավումն անօրինական շինարարության հիմքով՝ քրեական դատարանի որոշման հիման վրա անձի վերաբերյալ ար-

դարացման դատավճիռ կայացնելուց հետո, որը, հետապնդելով պատժելու նպատակ, միտված է եղել կանխել օրենքի կրկնվող խախտումները՝ այդպիսով ունենալով կանխարգելիչ և պատժիչ բնույթ (*Sud Fondi srl and Others v. Italy* (dec.), *Varvara v. Italy*, §§ 22 և 51), և հողի բռնագրավումը տարածքի անօրինական կառուցապատման հիմքով՝ քրեական դատարանի որոշման հիման վրա, այն բանից հետո, երբ գործը կարճվել է վաղեմության ժամկետն անցնելու հիմքով, կամ երբ համապատասխան սուբյեկտները չեն եղել քրեական վարույթի մասնակիցներ (*G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (merits) [GC], §§ 212-233),

- ծանր հանցագործությունների կատարման համար մեղադրվող անձի նախնական կալանքը՝ հաշվի առնելով դրա կանխարգելիչ և միևնույն ժամանակ պատժիչ բնույթը, սովորական բանտում դրա ի կատար ածման ռեժիմը և անսահմանափակ տևողությունը (*M. v. Germany*, §§ 123-133; *Jendrowiak v. Germany*, § 47; *Glien v. Germany*, §§ 120-130; ի հակադրություն՝ *Bergmann v. Germany*, §§ 153-182, որը վերաբերում էր գանգատաբերի նկատմամբ կիրառված նախնական կալանքին՝ հաշվի առնելով մասնագիտացված կենտրոնում նրա ընթացիկ բուժման հանգամանքը),
- ազատագրված անձնակազմի փոխարինումն անձի վտարմամբ և 10 տարի ժամկետով բնակության արգելքով (*Gurguchiani v. Spain*, § 40),
- գործը քննող դատարանի որոշմամբ որպես լրացուցիչ պատիժ կիրառված որոշակի մասնագիտական գործունեությամբ զբաղվելու մշտական արգելքը (*Gouarré Patte v. Andorra*, § 30):

15. Ի հակադրություն՝ հետևյալ միջոցները չեն ներառվել «պատիժ» հասկացության մեջ.

- կանխարգելիչ միջոցները (այդ թվում՝ բժշկական հաստատությունում հարկադիր տեղավորելը), որոնք կիրառվել են անմեղսունակ անձի նկատմամբ (*Berland v. France*, §§ 39-47),
- գործը քննող դատարանի որոշման հիման վրա ծանր հանցագործությունների համար մեղադրվող անձի նկատմամբ կիրառված

նախնական կալանքը, երբ կալանքի ի կատար ածման պայմաններն էականորեն փոխվել են նոր օրենսդրության համաձայն՝ սահմանելով ազատագրված անձի հոգեկան խանգարումը բուժելու վերաբերյալ դրույթներ (մասնավորապես մասնագիտացված կենտրոնում՝ սովորական բանտի փոխարեն), այնպես, որ միջոցը ժամանակի ընթացքում փոփոխվել է և այլևս պատիժ չէ (*Illseher v. Germany* [GC], §§ 210-236),

- անձի անվան ներառումը կանխարգելման և նախականիման նպատակներով ոստիկանության կամ դատարանների կողմից վարվող սեռական բնույթի կամ բռնի հանցագործություն կատարած անձանց մատչանում (*Adamson v. the United Kingdom* (dec.); *Gardel v. France*, §§ 39-47),
- մեղավոր ճանաչված անձանց ԴՆԹ պրոֆիլավորումն իշխանությունների կողմից (*Van der Velden v. the Netherlands* (dec.)),
- անձի կողմից անօրինական գործունեությամբ զբաղվելը կանխելուն ուղղված կալանքը՝ հաշվի առնելով դրա կանխարգելիչ բնույթը (*Lawless v. Ireland (no. 3)*, § 19),
- բնակության արգելքը (որը նշանակվել է ի լրումն ազատազրկմանը) հանցագործության համար մեղավոր ճանաչվելուց հետո, որը համարվում է հասարակական կարգի ապահովման միջոցին համարժեք միջոց (*Renna v. France*, Commission decision, տե՛ս, *mutatis mutandis*, 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի քրեական տարրի ներքո, *Maaouia v. France* [GC], § 39),
- վարչական վտարման մասին որոշումը կամ բնակության արգելքը (*Vikulov and Others v. Latvia* (dec.), *C.G. and Others v. Bulgaria* (dec.)),
- դատապարտյալի տեղափոխումն այլ պետություն՝ Դատապարտյալների տեղափոխման մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիային կից լրացուցիչ արձանագրության համաձայն. այս միջոցի նպատակն է անձի՝ իր ծագման երկրում հասարակության մեջ վերափնտզմանն աջակցելը (*Szabó v. Sweden* (dec.); *Giza v. Poland* (dec.), § 30, որը վերաբերում էր Ձերբակալման եվրոպական սանկ-

ցիայի մասին ԵՄ շրջանակային որոշման ներքո դատապարտյալին հանձնելուն և Անդամ պետությունների միջև հանձնման ընթացակարգին),

- կազմակերպված հանցավոր խմբի անդամ լինելու կասկածի հիման վրա գույքի կանխարգելիչ բռնագրավման մասին որոշումը, երբ այդ միջոցի կիրառումը պայմանավորված չի եղել նախկինում դատվածություն ունենալու հանգամանքով (*M. v. Italy*, Commission decision),
- վտանգավոր անձի նկատմամբ հատուկ ոստիկանական հսկողությունը կամ նրա տնային կալանքը, որի նպատակն է եղել կանխել վերջինիս կողմից հանցագործությունների կատարումը (*Mucci v. Italy*, Commission decision; *Raimondo v. Italy*, § 43, 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի քրեական տարրի իմաստով),
- բռնագրավման մասին որոշումը, որը կայացվել է երրորդ անձանց նկատմամբ իրականացվող քրեական վարույթի շրջանակում (*Yildirim v. Italy* (dec.); *Bowler International Unit v. France*, §§ 65-68),
- պատգամավորին խորհրդարանական մանդատից զրկելը և քաղաքական կուսակցության լուծարումից հետո նրա լիազորությունների դադարման մասին հայտարարելը (*Sobaci v. Turkey* (dec.)),
- Սահմանադրության կոպիտ խախտման համար Նախագահին պաշտոնանկ անելը և այդ պաշտոնը զբաղեցնելու անթույլատրելիության մասին հայտարարելը (*Paksas v. Lithuania* [GC], §§ 65-68),
- կարգապահական վարույթից հետո քաղաքացիական ծառայողի կենսաթոշակի իրավունքները կասեցնելը (*Haioun v. France* (dec.)),
- երեք շաբաթ և կիրակի օրերին անձին մեկուսացված խցում պահելը (*A. v. Spain*, Commission decision, *Payet v. France*, §§ 94-100, 6-րդ հոդվածի քրեական տարրի ներքո),
- դատապարտյալի սոցիալական մեկուսացումը տվյալ բանտում միակ դատապարտյալը լինելու պատճառով, ում նկատմամբ Դատարանը վճռեց, որ դեպքն այն աստիճանի արտառոց էր, որ պետությունից ողջամտորեն հնարավոր չէր ակնկալել ներպետական

օրենսդրությամբ նախատեսել նման դեպքերում կիրառվելիք ռեժիմի մանրամասները (*Öcalan v. Turkey* (no. 2), § 187),

- հարկային պարտավորությունների վերահաշվարկը՝ հարկային արտոնյալ ռեժիմից զրկելուց հետո, երբ գանգատաբեր ընկերության նկատմամբ չէր կիրառվել որևէ պատիժ (*Société Oxygène Plus v. France* (dec.), §§ 40-51)
- սնանկության գործընթացում որպես լուծարող հանդես գալու լիցենզիան ուժը կորցրած ճանաչելը (*Rola v. Slovenia*, §§ 60-66):

2. Նյութական և դատավարական իրավունքի տարբերակումը

16. Դատարանն ընդգծել է, որ օրենքի հետադարձ ուժի մասին Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածով նախատեսված կանոնները կիրառելի են միայն հանցագործությունները և համապատասխան պատիժները սահմանող նորմերի նկատմամբ: Դրանք սկզբունքորեն չեն տարածվում դատավարական օրենքների նկատմամբ, որոնց անմիջական կիրառությունը «*tempus regit actum*» սկզբունքին համապատասխան Դատարանը համարել է ողջամիտ (*Scoppola v. Italy* (no. 2) [GC], § 110, դրանում Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածին առնչվող գործերին արված հղումներով. տես, օրինակ, որպես «դատավարական նորմեր» դասակարգված վկաների ցուցմունքների օգտագործման վերաբերյալ կանոնները (*Bosti v. Italy* (dec.), § 55), կամայականությունը բացառելու պայմանով (*Morabito v. Italy* (dec.)): Այնուամենայնիվ, երբ ներպետական օրենսդրության համաձայն դատավարական համարվող նորմն ազդում է նշանակվելիք պատժի խստության վրա, ապա Դատարանն այդ նորմը դիտարկում է որպես «նյութական քրեական օրենք» («substantive criminal law»), որի նկատմամբ կիրառելի է 7-րդ հոդվածի 1-ի մասի վերջին նախադասությունը (*Scoppola v. Italy* (no. 2) [GC], §§ 110-113, պարզեցված ընթացակարգի շրջանակում նշանակվելիք պատժի խստության հետ կապված քրեական դատավարության օրենսգրքի նորմի վերաբերյալ):

17. Ինչ վերաբերում է, մասնավորապես, վաղեմության ժամկետին, ապա Դատարանը վճռել է, որ 7-րդ հոդվածը չի խոչընդոտում ընթացքի մեջ գտնվող վարույթի նկատմամբ վաղեմության ժամկետը երկա-

րաձգող օրենքների անմիջական կիրառությունն այն դեպքում, երբ ենթադրյալ հանցագործությունների նկատմամբ երբևէ կիրառելի չի եղել վաղեմության ժամկետ (*Coëme and Others v. Belgium*, § 149), և եթե չկա կամայականություն (*Previti v. Italy* (dec.), §§ 80-85): Այսպիսով, Դատարանը վաղեմության ժամկետներին վերաբերող նորմերը համարել է դատավարական այնքանով, որքանով դրանցով չեն սահմանվում հանցագործություններ և պատիժներ, և դրանք կարող են մեկնաբանվել որպես նախապայման գործի քննության համար (*ibid.*, § 80; *Borcea v. Romania* (dec.), § 64): Ավելին, եթե հանցագործությունները, որոնց համար անձը դատապարտվել է, պատժելի էին միջազգային իրավունքի համաձայն, ապա կիրառելի վաղեմության ժամկետի հարցը պետք է լուծել՝ հաշվի առնելով տվյալ ժամանակ գործող միջազգային իրավունքի վերաբերելի նորմերը (*Kononov v. Latvia* [GC], §§ 229-233, որով Դատարանը վճռեց, որ տվյալ ժամանակ գործող միջազգային իրավունքի վերաբերելի նորմերով նախատեսված չէր վաղեմության ժամկետ պատերազմական հանցագործությունների համար, ուստի եզրահանգեց, որ գանգատաբերի նկատմամբ իրականացված վարույթի մասով չէր կարող կիրառվել վաղեմության ժամկետ, իսկ համեմատության համար տեսնել *Kolk and Kislyiy v. Estonia* (dec.) և *Penart v. Estonia* (dec.) գործերը, որոնցով Դատարանը վճռեց, որ մարդկության դեմ ուղղված հանցագործությունների նկատմամբ վաղեմության ժամկետ կիրառելի չէ):

3. «Պատժի» («penalty») և դրա կատարման տարբերակման անհրաժեշտությունը

18. Դատարանը տարբերակել է «պատիժ» («penalty») համարվող միջոցները և այդ պատժի «կատարման» («enforcement») կամ «ի կատարածման» («implementation») հետ կապված միջոցները: Այն դեպքերում, երբ կոնկրետ միջոցի բնույթը և նպատակը կապված են պատժից ազատելու կամ պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատման կարգի փոփոխության հետ, ապա այդ միջոցը 7-րդ հոդվածի իմաստով չի համարվում «պատժի» («punishment») անբակտելի մաս (պատժից ազատելու վերաբերյալ տես *Grava v. Italy*, § 49, և *Kafkaris v. Cyprus*

[GC], § 151, պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատման պայմանների օրենսդրական փոփոխության մասով տես *Hogben v. the United Kingdom*, Commission decision և *Uttley v. the United Kingdom* (dec.), պատիժը կրող անձանց քրեակատարողական մի հիմնարկից մեկ այլ հիմնարկ փոխադրման տարբեր դեպքերում պայմանական վաղաժամկետ ազատման կարգավորումների միջև առկա տարբերությունների մասով տես *Ciok v. Poland* (dec.), §§ 33-34): Պատժից ազատման քաղաքականության, վերջինիս կատարման եղանակի և հիմնավորման հետ կապված խնդիրները լուծում է Մասնակից պետությունը՝ սեփական քրեական քաղաքականությունը որոշելու իրավասության շրջանակում (*Kafkaris v. Cyprus* [GC], § 151): Օրինական ուժի մեջ մտած մեղադրական դատավճռի նկատմամբ համաներման օրենսդրությունը չկիրառելը ևս չի ներառվում 7-րդ հոդվածի շրջանակի մեջ (*Montcornet de Caumont v. France* (dec.):

19. Պրակտիկայում, սակայն, ոչ միշտ է պարզորոշ կերպով տարբերակված, թե որ միջոցն է «պատիժ» («penalty») և որ միջոցն է առնչվում պատժի «կատարմանը» («enforcement»): Օրինակ, Դատարանը գտել է, որ կոնկրետ պատժի նկատմամբ պատիժների կատարման մեթոդին վերաբերող բանտային մի շարք կանոնների մեկնաբանությունը և կիրառումը դուրս էր եկել բուն կատարման սահմաններից՝ հայտնվելով դատավճռի (պատժի սահմանման) գործողության տիրույթում (*Kafkaris v. Cyprus* [GC], § 148, ցմահ ազատազրկման մասով): Նույն կերպ նախնական կալանքի ժամկետի երկարաձգումը պատիժը կատարող դատարանների կողմից՝ հիմք ընդունելով գանգատաբերի կողմից հանցագործությունը կատարելուց հետո ուժի մեջ մտած օրենսդրությունը, համարվեց «լրացուցիչ պատիժ» («additional penalty»), ուստի Դատարանը գտավ, որ դա չի վերաբերում միայն պատժի կատարմանը (*M. v. Germany*, § 135):

20. Այդ առումով Դատարանն ընդգծել է, որ 7-րդ հոդվածի 1-ին մասի երկրորդ նախադասության մեջ գործածված «նշանակվել» («imposed») եզրույթը չի կարող մեկնաբանվել որպես դատավճռի (պատժի) հրապարակումից հետո կիրառված բոլոր միջոցներն այդ դրույթի շրջանակից

բացառող (*Del Río Prada v. Spain* [GC], § 88): Հետևաբար, երբ դատավճռի օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո կամ պատժի կրման ընթացքում օրենսդիր մարմնի, վարչական մարմինների կամ դատարանների կողմից ձեռնարկված միջոցների հետևանքով վերաձևակերպվում կամ փոփոխվում է գործը քննած դատարանի նշանակած «պատժի» բովանդակությունը, այդ միջոցների նկատմամբ վերջին հաշվով պետք է կիրառելի լինի Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված (ավելի ծանր) պատիժների հետադարձ ուժի արգելքը (*ibid.*, § 89): Հասկանալու համար՝ արդյոք պատժի կատարման ընթացքում ձեռնարկված միջոցը վերաբերում է միայն պատժի կատարմանը, թե՛ ազդում է նաև պատժի բուն շրջանակի վրա, Դատարանը պետք է յուրաքանչյուր դեպքում պարզի, թե նշանակված «պատիժը», ըստ տվյալ ժամանակ գործող ներպետական օրենսդրության, ինչ է ներառել կամ ենթադրել, այլ կերպ ասած՝ պետք է պարզի նշանակված «պատժի» բուն էությունը (*ibid.*, § 90): Դատարանը համարել է, օրինակ, որ պատժի չկրած մասը մեղմացնելու համակարգի նկատմամբ որդեգրված նոր մոտեցման հետևանքով պատժի բովանդակությունը վերաձևակերպվել է այն աստիճան, որ փաստացի փոխվել է նշանակված պատժի շրջանակը՝ ի վնաս դատապարտված անձի (*ibid.*, §§ 109-110 և 117. գործը վերաբերում էր 30 տարի ժամկետով ազատազրկմանը, որի նկատմամբ ներպետական դատարանների նախադեպային պրակտիկայի փոփոխման հետևանքով այլևս չէր կարող կիրառվել պատժի տևողության նվազեցումը կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում կատարված աշխատանքի դիմաց): Տե՛ս նաև մեկ այլ գործ, որով տարբեր դատարանների կայացրած դատական ակտերով նախատեսված պատիժները գումարվել էին մեկ վերջնական պատժի մեջ (*Koprivnikar v. Slovenia*, §§ 50-52; *Arrozpide Sarasola and Others v. Spain*, §§ 122-123, որոնք վերաբերում են նաև գումարված պատիժների մասով նախատեսված ազատազրկման առավելագույն տևողությանը՝ ներառյալ Եվրոպական միության մեկ այլ անդամ պետության տարածքում կրած պատիժները գումարելու (համակցելու) մասին դիմումներին):

4. Կապը Կոնվենցիայի և դրան կից Արձանագրությունների այլ դրույթների հետ

21. Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի քրեական տարրի և «քրեական մեղադրանք» («criminal charge») հասկացության հետ ունեցած ակնհայտ կապից բացի (տե՛ս վերը՝ 5-րդ կետը, ինչպես նաև *Bowler International Unit*, §§ 66-67), «պատժի» («penalty») դասակարգումը Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի իմաստով էական նշանակություն ունի նաև թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածով ամրագրված «*non bis in idem*» կանոնի կիրառելիությունը որոշելիս (*Serguei Zolotukhin v. Russia* [GC], §§ 52-57, «քրեական վարույթ» հասկացության մասով): «Պատիժ» («penalty») հասկացության էությունը Կոնվենցիայի տարբեր դրույթներում չի կարող տարբեր լինել (*Göktan v. France*, § 48; *Zaicevs v. Latvia*, § 53, որը վերաբերում էր Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի քրեական տարրի և թիվ 7 արձանագրության 2-րդ հոդվածում նշված «հանցագործություն» («criminal offence») հասկացության միջև առկա կապին):

III. ՍԿԶԲՈՒՆՔ, ՈՐԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆ՝ ՄԻԱՅՆ ՕՐԵՆՔԸ ԿԱՐՈՂ Է ՍԱՀՄԱՆԵԼ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՆԱԽԱՏԵՍԵԼ ՊԱՏԻՃԸ

22. Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածը պահանջում է, որպեսզի դատապարտելու կամ պատիժ նշանակելու համար առկա լինի օրինական հիմք: Այս առումով Դատարանը պետք է համոզվի՝ արդյոք մեղադրյալի դատապարտման հիմքում ընկած գործողությունը վերջինիս կողմից կատարելու պահին գործել է իրավական նորմ, որով պատիժ է նախատեսված եղել այդ արարքի համար, և թե արդյոք կիրառված պատիժը չի գերազանցել այդ նորմով նախատեսված սահմանաչափերը (*Coëme and Others v. Belgium*, § 145; *Del Río Prada v. Spain* [GC], § 80):

23. Հաշվի առնելով կոնվենցիոն համակարգի սուբսիդիար բնույթը՝ Եվրոպական դատարանի գործառույթը չէ ներպետական դատարանների թույլ տված փաստի կամ իրավունքի ենթադրյալ սխալներին անդրադառնալը՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դրանցով կարող են խախտված լինել Կոնվենցիայով պաշտպանվող իրավունքները և ազատությունները, և միայն այնքանով, որքանով անդրադարձը վերաբերում է այդ ենթադրյալ սխալներին (*Streletz, Kessler and Krenz v. Germany* [GC], § 49; *Vasiliasukas v. Lithuania* [GC], § 160), և երբ ներպետական դատարանների տված գնահատականն ակնհայտ կամայական է (*Kononov v. Latvia* [GC], § 189): Թեպետ Դատարանը կոչված չէ գնահատական տալ հանցագործության իրավական դասակարգման կամ գանգատաբերի անձնական քրեական պատասխանատվության մասով, և այդ հարցերի լուծումն առաջին հերթին ներպետական դատարանների գործառույթն է (*ibid.*, § 187; *Rohlens v. the Czech Republic* [GC], § 51), այդուհանդերձ Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասը պահանջում է, որպեսզի Դատարանը ուսումնասիրի, թե արդյոք տվյալ ժամանակ գոյություն ունեցել է իրավական հիմք գանգատաբերին դատապարտելու համար, ընդ որում՝ Դատարանը պետք է համոզվի, որ արդյունքը, որին հասել են ներպետական դատարանները, համապատասխանում է Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածին: Դատարանին վերանայման ավելի սահմանափակ իրավասություն վերապահելու դեպքում 7-րդ հոդվածը կի-

մաստագրկվեր (*ibid.*, § 52; *Kononov v. Latvia* [GC], § 198; *Vasiliasukas v. Lithuania* [GC], § 161):

24. Ավելին, օրինականության սկզբունքը բացառում է մեղադրյալի նկատմամբ ավելի ծանր պատժի նշանակումը, քան այն, որը նախատեսված է այն հանցագործության համար, որի համար ինքը մեղավոր է ճանաչվել: Հետևաբար, Դատարանը կարող է 7-րդ հոդվածի խախտում արձանագրել նշանակված պատժի ծանրությունը որոշելիս ներպետական դատարանների կողմից թույլ տրված սխալի դեպքում՝ հաշվի առնելով այդ դատարանների արձանագրած մեղմացնող հանգամանքների պայմաններում գանգատաբերի նկատմամբ նշանակված պատիժը (*Gabbari Moreno v. Spain*, §§ 22-34): Անալոգիայի կիրառմամբ պատիժ նշանակելը կարող է խախտել նաև 7-րդ հոդվածով ամրագրված «*nulla poena sine lege*» սկզբունքը (*Başkaya and Okçuoğlu v. Turkey* [GC], §§ 42-43, որը վերաբերում էր գլխավոր խմբագիրների նկատմամբ կիրառելի դրույթի հիման վրա հրատարակչի նկատմամբ կիրառված ազատազրկմանը):

25. Օրինականության սկզբունքը պահանջում է, որպեսզի հանցագործությունները և համապատասխան պատիժները հստակորեն նախատեսված լինեն օրենքով (տե՛ս վերը՝ 7-9-րդ կետերը, «օրենք» («law») հասկացության մասով): «Օրենք» («law») հասկացությունը 7-րդ հոդվածի իմաստով, ինչպես և Կոնվենցիայի մյուս հոդվածներում (օրինակ՝ 8-11-րդ հոդվածներ), իր մեջ ներառում է որակական պահանջներ, մասնավորապես՝ հասանելիությունը և կանխատեսելիությունը (*G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (merits) [GC], § 242; *Cantoni v. France*, § 29; *Kafkaris v. Cyprus* [GC], § 140; *Del Río Prada v. Spain* [GC], § 91; *Perinçek v. Switzerland* [GC], § 134): Այդ որակական պահանջները պետք է պահպանված լինեն թե՛ հանցագործության սահմանման մեջ (*Jorgic v. Germany*, §§ 103-114), թե՛ հանցագործության համար նախատեսված պատժի տեսակի և չափի մեջ (*Kafkaris v. Cyprus* [GC], § 150; *Camilleri v. Malta*, §§ 39-45, որը վերաբերում էր պատժի նշանակման կիրառելի չափանիշների կանխատեսելիությանը, որոնք ամբողջովին կախված էին ոչ թե օրենքով սահմանված չափանիշներից, այլ դատախազի կող-

միջ գործը քննող դատարանի ընտրությունից, *Porsenna v. Malta* (dec.), §§ 25-30, որը վերաբերում էր *Camilleri* գործով կայացված դատավճռից հետո կատարված օրենսդրական փոփոխություններին, որոնց համաձայն՝ կիրառելի պատժի չափը որոշելիս դատախազի կայացրած որոշումն այլևս պարտադիր չէր գործը քննող դատարանի համար): Հանցագործության և դրա համար կիրառելի պատիժը նախատեսելու առումով օրենքի՝ բավարար «որակ» չունենալն առաջացնում է Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի խախտում (*Kafkaris v. Cyprus* [GC], §§ 150 և 152):

Ա. Հասանելիությունը

26. Ինչ վերաբերում է հասանելիությանը, ապա Դատարանը ստուգում է, թե արդյոք քրեական «օրենքը», որի վրա հիմնվել է վիճարկվող մեղադրական դատավճիռը, բավարար չափով հասանելի է եղել գանգատաբերին, այսինքն՝ արդյոք այն եղել է հրապարակված (օրենքի կոնկրետ մասը մեկնաբանող ներպետական նախադեպային պրակտիկայի հասանելիության մասով տե՛ս *Kokkinakis v. Greece*, § 40 և *G. v. France*, § 25, իսկ «գործադիր իշխանության որոշման» («executive order») հասանելիության մասով տե՛ս *Custers, Deveaux and Turk v. Denmark* (dec.), § 82): Երբ մեղադրանքը հիմնված է բացառապես միջազգային պայմանագրի վրա (որը վավերացված է Պատասխանող պետության կողմից), Դատարանը կարող է ստուգել, թե արդյոք այդ պայմանագիրը դարձվել է ներպետական օրենսդրության մաս և անցել պաշտոնական հրապարակման ընթացակարգ (Ժնևի կոնվենցիաների վերաբերյալ տե՛ս *Korbely v. Hungary* [GC], §§ 74-75): Դատարանը կարող է տվյալ հանցագործության սահմանման հասանելիությունը դիտարկել նաև՝ ելնելով միջազգային իրավունքի կիրառելի սովորույթային նորմերից (ՄԱԿ-ի գլխավոր ասամբլեայի՝ ցեղասպանությունը դատապարտող բանաձեվի մասով, նախքան անգամ Յեղասպանության մասին 1948 թվականի կոնվենցիայի ուժի մեջ մտնելը, տե՛ս *Vasiliasukas v. Lithuania* [GC], §§ 167-168, իսկ պատերազմական հանցագործությունների սահմանման՝ միջազգային իրավունքի և պատերազմի սովորույթների ներքո հասանելիության և կանխատեսելիության համատեղ դիտարկման հա-

մար, որը պաշտոնական որևէ հրապարակման մեջ ներառված չէր եղել, տե՛ս *Kononov v. Latvia* [GC], §§ 234-239 և 244):

Բ. Կանխատեսելիությունը

1. Ընդհանուր նկատառումներ

27. Անձը պետք է համապատասխան դրույթի ձևակերպումից և, եթե անհրաժեշտ է, դրան դատարանի տված մեկնաբանության օգնությամբ ու համապատասխան իրավաբանական խորհրդատվություն ստանալուց հետո կարողանա հասկանալ, թե որ գործողությունը և (կամ) անգործությունը նրա նկատմամբ կառաջացնեն քրեական պատասխանատվություն, և թե ինչ պատիժ կնշանակվի կատարված գործողության և (կամ) անգործության համար (*Cantoni v. France*, § 29; *Kafkaris v. Cyprus* [GC], § 140; *Del Río Prada v. Spain* [GC], § 79): «Պատշաճ խորհրդատվություն» հասկացությունը վերաբերում է իրավաբանական խորհրդատվություն ստանալու հնարավորությանը (*Chauvy and Others v. France* (dec.); *Jorgic v. Germany*, § 113):

28. Հետևաբար, 7-րդ հոդվածի իմաստով «պատիժ» կարող է գոյություն ունենալ միայն այն դեպքում, երբ հանցագործությունը կատարած անձի նկատմամբ ապացուցվել է անձնական պատասխանատվության տարրը: Գոյություն ունի հստակ հարաբերակցություն քրեաիրավական նորմի կանխատեսելիության աստիճանի և իրավախախտի անձնական պատասխանատվության միջև: Ուստի, որպեսզի պատիժ նշանակվի, հանցագործությունը կատարած անձի վարքագծում պատասխանատվության տարրն արձանագրելիս 7-րդ հոդվածով պահանջվում է ապացուցել հոգեբանական կապի առկայությունը (*G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (merits) [GC], § 242 և § 246): Այնուհանդերձ, պատասխանատվության կանխավարկածից բխող օբյեկտիվ պատասխանատվության որոշ ձևեր կարող են գոյություն ունենալ, եթե դրանք համապատասխանում են Կոնվենցիային, մասնավորապես 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասին (*ibid.*, § 243):

29. Հաշվի առնելով օրենքների ընդհանուր բնույթը՝ դրանց ձևակեր-

պումները չեն կարող բացարձակ ճշգրիտ լինել: Չափազանց կոշտությամբ խուսափելու և փոփոխվող հանգամանքներին համընթաց շարժվելու անհրաժեշտությունը անխուսափելիորեն ենթադրում է օրենքներից շատերում այս կամ այն չափով անորոշ ձևակերպումների առկայություն, որոնց մեկնաբանությունը և կիրառությունը կախված են պրակտիկայից (*Kokkinakis v. Greece*, § 40, «պրոսելիտիզմի» հանցագործության սահմանման վերաբերյալ, *Cantoni v. France*, § 31, «դեղագործական արտադրանքի» իրավաբանական սահմանման վերաբերյալ): Երբ օգտագործվում է դասակարգման օրենսդրական տեխնիկան, սահմանումների հանգույցներում հաճախ առաջանում են անորոշություններ: Իրավական դրույթների սահմանային փաստերին առնչվող կասկածն ու նման անորոշությունը բավարար չեն, որպեսզի դրույթը չհամապատասխանի 7-րդ հոդվածին՝ պայմանով, որ այն փաստացի կիրառության մեջ դեպքերի մեծ մասի համար բավարար չափով հստակ է (*ibid.*, § 32): Մյուս կողմից, օրենսդրական նորմը մեկնաբանելիս չափազանց աղոտ հասկացություններ և չափանիշներ կիրառելու դեպքում դրույթն ինքը կարող է չհամապատասխանել հստակությանը և հետևանքների առումով կանխատեսելիությանը ներկայացվող պահանջներին (*Liivik v. Estonia*, §§ 96-104):

30. Կանխատեսելիության հասկացության շրջանակը զգալի չափով կախված է կիրառվող ակտի բովանդակությունից, դրա կարգավորման առարկայից և այն անձանց շրջանակից և կարգավիճակից, ում վրա տարածվում է տվյալ ակտը (*Kononov v. Latvia* [GC], § 235; *Cantoni v. France*, § 35): Օրենքը կարող է բավարարել կանխատեսելիության պահանջին, անգամ եթե անձը ստիպված է պատշաճ իրավաբանական խորհրդատվություն ստանալ, որպեսզի տվյալ հանգամանքներում կարողանա ողջամիտ չափով գնահատել կոնկրետ գործողության հնարավոր հետևանքները (*ibid.*): Դա հատկապես վերաբերում է մասնագիտական գործունեություն իրականացնող անձանց, ովքեր իրենց մասնագիտական աշխատանքում սովոր են գործել խիստ զգուշավորությամբ: Այդ առումով կարելի է ակնկալել, որ նրանք պետք է հատուկ զգուշավորությամբ գնահատեն այդ գործունեության հնարավոր ռիսկե-

րը (*ibid.*; *Pessino v. France*, § 33; *Kononov v. Latvia* [GC], § 235): Դատարանը վճռել է, օրինակ, որ սուպերմարկետի մենեջերը պետք է պատշաճ իրավաբանական խորհրդատվության օգնությամբ հասկանար, որ դեղագործական արտադրանքի անօրինական վաճառքի դեպքում առկա է իր նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու իրական ռիսկ (*Cantoni v. France*, § 35): Դատարանը համանման եզրակացության հանգեց նաև հետևյալ անձանց նկատմամբ կայացված մեղադրական դատավճիռների պարագայում. ծխախոտ իրացնող ընկերության տնօրենների նկատմամբ՝ ծխախոտի տուփերի վրա օրենքով չնախատեսված արտահայտություն տպագրելու համար (*Delbos and Others v. France* (dec.)), տեսաձայնագրող ընկերության հրատարակչության գծով տնօրենի նկատմամբ՝ «ամրագրվել է նախքան հանրությանը տարածելը» արտահայտության միջոցով քաղաքացիական ծառայողին հրապարակավ զրպարտելու համար (*Radio France and Others v. France*, § 20), սննդի հավելումներ վաճառող ընկերության մենեջերի նկատմամբ՝ արգելված հավելանյութ պարունակող ապրանքը վաճառելու համար (*Ooms v. France* (dec.)), գրքի հեղինակի և հրատարակչի նկատմամբ՝ հրապարակային զրպարտության իրավախախտման համար (*Chauvy and Others v. France* (dec.))՝ հաշվի առնելով հրատարակչի մասնագիտական կարգավիճակը, ով պետք է հեղինակին զգուշացրած լիներ քրեական հետապնդման ռիսկի մասին), փաստաբանի նկատմամբ՝ երեխաների որդեգրման հարցով առանց վստահորդի համաձայնության որպես միջնորդ հանդես գալու համար (*Stoica v. France* (dec.)), քանի որ նա ուներ ընտանեկան իրավունքի գծով մասնագիտացող փաստաբանի կարգավիճակ), Գրինփիսի ակտիվիստների նկատմամբ՝ Գրենլանդիայում ռազմական պաշտպանական գոտի ապօրինաբար մուտք գործելու համար (*Custers, Deveaux and Turk v. Denmark* (dec.)), §§ 95-96), ԳԴՀ-ի պետական համակարգում բարձր պաշտոն զբաղեցնող քաղաքական գործիչների նկատմամբ, ովքեր դատապարտվել էին 1971-1989 թթ. գերմանական երկու պետությունների սահմանը հատելու միջոցով ԳԴՀ-ից հեռանալու փորձ կատարած արևելագերմանացիների սպանությունները ծրագրելու համար (*Streletz, Kessler and Krenz v. Germany* [GC],

§ 78), ԳԴ-ի սահմանապահի նկատմամբ՝ 1972 թվականին գերմանական երկու պետությունների սահմանը հատելու փորձ կատարած անձին սպանելու համար, թեպետ նա գործել էր իր վերադասների հրամանների ներքո (*K.-H.W. v. Germany* [GC], §§ 68-81) և խորհրդային բանակի հրամանատարներից մեկի նկատմամբ՝ Երկրորդ աշխարհամարտի տարիներին ենթադրյալ համագործակցող ուժերի դեմ պատժողական արշավ իրականացրած «Կարմիր պարտիզանների» ստորաբաժանումը ղեկավարելու համար, երբ առկա ռիսկերը պետք է մանրակրկիտ կերպով գնահատված լինեին իր կողմից (*Kononov v. Latvia* [GC], §§ 235-239): Ինչ վերաբերում է շարքային զինվորների անձնական քրեական պատասխանատվությանը, ապա Դատարանը վճռել է, որ այդ զինվորները չէին կարող բացարձակ և կույր հնազանդություն դրսևորել այն հրամանների նկատմամբ, որոնք ակնհայտորեն խախտում էին ոչ միայն ներպետական օրենքը, այլ նաև մարդու միջազգայնորեն ճանաչված իրավունքները, մասնավորապես՝ կյանքի իրավունքը, որը բարձրագույն արժեք է մարդու իրավունքների միջազգային համակարգում (*ibid.*, § 236; *K.-H.W. v. Germany* [GC], § 75):

31. Կանխատեսելիությունը պետք է գնահատել դատապարտված անձի տեսանկյունից (հնարավոր է՝ նրա կողմից պատշաճ իրավաբանական խորհրդատվություն ստանալուց հետո)՝ մեղսագրվող արարքի կատարման պահի դրությամբ (տե՛ս, սակայն, *Del Río Prada v. Spain* [GC], §§ 112 և 117, որը վերաբերում էր գանգատաբերի դատապարտման ժամանակ, այսինքն՝ հանցագործությունների կատարումից հետո, նշանակված պատժի շրջանակի փոփոխության կանխատեսելիությանը):

32. Այն դեպքում, երբ մեղադրական դատավճիռը կայացվել է բացառապես միջազգային իրավունքի հիման վրա կամ հղում է անում միջազգային իրավունքի սկզբունքներին, Դատարանը մեղադրական դատավճռի կանխատեսելիությունը գնահատում է տվյալ ժամանակ կիրառելի միջազգային իրավունքի չափանիշների լույսի ներքո՝ ներառյալ միջազգային պայմանագրային իրավունքը (Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը ԳԴ-ի նկատմամբ՝ *Streletz, Kessler and Krenz v. Germany* [GC], §§ 90-106 կամ Յեղաս-

պանության հանցագործության կանխարգելման և պատժի մասին 1948 թվականի կոնվենցիան Գերմանիայի պարագայում՝ *Jorgic v. Germany*, § 106) և (կամ) միջազգային սովորույթային իրավունքի նորմերը (տե՛ս ցեղասպանության սահմանումը միջազգային իրավունքի սովորույթային նորմերի մեջ՝ տրված 1953 թվականին՝ *Vasiliaskas v. Lithuania* [GC], §§ 171-175, Պատերազմի կանոնները և սովորույթները 1944 թվականին՝ *Kononov v. Latvia* [GC], §§ 205-227 և միջազգային հակամարտություններում մանանեխի գազի օգտագործումն արգելող միջազգային սովորույթային իրավունքը՝ *Van Anraat v. the Netherlands* (dec.), §§ 86-97):

2. Դատական մեկնաբանությունը. իրավական նորմերի պարզաբանումը

33. Որքան էլ հստակ լինի իրավական նորմի ձևակերպումը, իրավունքի ցանկացած համակարգում անխուսափելի է դատական մեկնաբանության անհրաժեշտությունը: Դատարաններին վերապահված դատական ակտի կայացման գործառույթի նպատակը հենց համապատասխան նորմի մեկնաբանության հետ կապված կասկածները փարատելն է (*Kafkaris v. Cyprus* [GC], § 141): Դատական իրավաստեղծ գործունեության միջոցով քրեական իրավունքի աստիճանական կատարելագործումը Կոնվենցիային մասնակից պետությունների իրավական ավանդույթի անհրաժեշտ և անքակտելի մասն է: Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածը չի կարելի ընկալել որպես գործից գործ դատական մեկնաբանության միջոցով քրեական պատասխանատվության մասին նորմերի աստիճանական պարզաբանումն արգելող դրույթ, սակայն պայմանով, որ արդյունքում ստացվող իրավունքի զարգացումը լինի հանցագործության բուն էությանը համահունչ և ողջամտորեն կանխատեսելի (*S.W. v. the United Kingdom*, § 36; *Streletz, Kessler and Krenz v. Germany* [GC], § 50; *Kononov v. Latvia* [GC], § 185):

34. Դատական մեկնաբանության կանխատեսելիությունը վերաբերում է թե՛ հանցակազմի տարրերին (*Pessino v. France*, §§ 35-36; *Dragotoni and Militaru-Pidhorni v. Romania*, §§ 43-47 և *Dallas v. the United Kingdom*, §§ 72-77), թե՛ կիրառելի պատժին (*Alimucaj v. Albania*,

§§ 154-162; *Del Río Prada v. Spain* [GC], §§ 111-117): Եվրոպական դատարանի եզրահանգումն այն մասին, որ մեղադրական դատավճիռը (հանցակազմը) չունի բավարար կանխատեսելիություն, ազատում է նրան նշանակված պատժի՝ 7-րդ հոդվածի իմաստով օրենքով նախատեսված լինելու փաստը գնահատելուց (*Plechkov v. Romania*, § 75): Զուտ դատավարական բնույթ ունեցող խնդիրների մեկնաբանությունը որևէ կերպ չի ազդում հանցակազմի կանխատեսելիության վրա, ուստի չի կարող խնդիրներ առաջացնել 7-րդ հոդվածի տեսանկյունից (*Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia*, §§ 788-790, որը վերաբերում էր զանգատաբերներին մեղադրանք առաջադրելիս ենթադրյալ դատավարական խոչընդոտներին):

35. Ինչ վերաբերում է ներպետական դատական մեկնաբանության համատեղելիությանը հանցագործության բուն էությանը, ապա Դատարանը պետք է պարզի՝ արդյոք այդ մեկնաբանությունը համահունչ է եղել քրեական օրենսդրության համապատասխան դրույթի ձևակերպմանը և արդյոք այն եղել է ողջամիտ, թե՛ ոչ (տես, ի թիվս մի շարք այլ նախադեպերի, *Jorgic v. Germany*, §§ 104-108, ցեղասպանության հանցագործության մասով):

36. Դատական մեկնաբանության ողջամտորեն կանխատեսելի լինելու առումով Դատարանը պետք է գնահատի, թե արդյոք զանգատաբերը կարող էր հանցագործության կատարման պահին անհրաժեշտության դեպքում իրավաբանի խորհրդատվությամբ ողջամտորեն կանխատեսել, որ ինքը կրում է տվյալ հանցագործության համար մեղադրվելու և դատապարտվելու ռիսկը (*Jorgic v. Germany*, §§ 109-113), և որ իր նկատմամբ կարող էր նշանակվել տվյալ հանցագործության համար նախատեսված պատժը: Դատարանը պետք է համոզվի՝ արդյոք քրեական օրենքի դատական մեկնաբանությունը պարզապես շարունակել է զարգացնել ձևավորված իրավակիրառ պրակտիկական կանխատեսելի հետազոծով (*S.W. v. the United Kingdom* և *C.R. v. the United Kingdom*, որը վերաբերում էր իրենց ամուսինների կողմից երկու կանանց բռնաբարությանը և բռնաբարության փորձին, որով Դատարանը նշեց, որ բռնաբարության նվաստացուցիչ բնույթն այնքան ակնհայտ է, որ բրիտանական

դատարանների որոշումները պետք է համարել կանխատեսելի և Կոնվենցիայի հիմնարար նպատակներին համահունչ, քանզի Կոնվենցիայի «բուն խնդիրը մարդու արժանապատվության և մարդու ազատության նկատմամբ հարգանքը երաշխավորելն է»), թե՛ դատարանները որդեգրել են նոր մոտեցում, որը զանգատաբերի համար չէր կարող կանխատեսելի լինել (*Pessino v. France*, § 36; *Dragotoni and Militaru-Pidhorni v. Romania*, § 44; *Del Río Prada v. Spain*, §§ 111-117, ի հակադրություն՝ տես *Arrozpide Sarasola and Others v. Spain*, §§ 124-130, որը վերաբերում էր որևէ նախադեպով չհիմնավորված «մեկուսի» մի դատավճռի կայացմանը (որից մի քանի ամիս առաջ Գերագույն դատարանի պլենումը, նույն խնդիրը լուծելով, կայացրել էր ուղենիշային որոշում), ինչը կարող էր իրավաչափ ակնկալիքներ առաջացրած լինել զանգատաբերների մոտ): Դատական մեկնաբանության կանխատեսելիությունը գնահատելիս պետք է վճռորոշ կարևորություն տալ համապատասխան նախադեպերի բացակայությանը (*K.A. and A.D. v. Belgium*, §§ 55-58, որը վերաբերում էր սադոմազոխիստական պրակտիկային, որի հետևանքով անձը դատապարտվել էր մարմնական վնասվածք պատճառելու համար, որպիսի բռնության արտառոց բնույթը ընդգծվել էր Եվրոպական դատարանի կողմից, տես նաև *Soros v. France*, § 58): Երբ ներպետական դատարաններն առաջին անգամ են մեկնաբանում քրեական իրավունքի կոնկրետ նորմը, ապա հանցակազմի գործողության շրջանակի այնպիսի մեկնաբանությունը, որը համահունչ է այդ հանցագործության էությանը, պետք է որպես կանոն համարել կանխատեսելի (*Jorgic v. Germany*, § 109, որով զանգատաբերն առաջին անձն էր, ով քրեական օրենսգրքի համաձայն դատապարտվել էր ցեղասպանության հանցագործության համար, ինչպես նաև *Gestur Jónsson and Ragnar Halldór Hall v. Iceland*, § 92): Անգամ գոյություն ունեցող հանցակազմի գործողության ոլորտի նոր մեկնաբանությունը կարող է ողջամտորեն կանխատեսելի համարվել 7-րդ հոդվածի իմաստով, եթե այն ողջամիտ է ներպետական օրենսդրության տեսանկյունից և համահունչ է հանցագործության բուն էությանը (հարկերից խուսափելու հակացուցանող նոր մեկնաբանության համար տես *Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia*,

§§ 791-821, որով Դատարանը վճռեց, որ հարկման վերաբերյալ քրեական օրենսդրությունը կարող է բավականաչափ ճկուն լինել, որպեսզի հարմարվի նոր իրավիճակներին՝ դրանով հանդերձ չդառնալով, սակայն, անկանխատեսելի): Սուսկ այն փաստը, որ ներպետական օրենսդրության կոնկրետ դրույթով նախատեսված չէ այն առավելագույն գումարը, որը կարող է նշանակվել տուգանքի տեսքով, որպես այդպիսին չի հակասում Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի պահանջներին, եթե նշանակված տուգանքի չափը համահունչ է հանցագործության բուն էությանը և կարող էր ողջամտորեն կանխատեսվել (*Gestur Jónsson and Ragnar Halldór Hall v. Iceland*, § 94):

37. Թեպետ Դատարանը կարող է հաշվի առնել համապատասխան ժամանակահատվածում իրավունքին տրված դոկտրինալ մեկնաբանությունը, հատկապես երբ դա համահունչ է դատական մեկնաբանությանը (*K.A. and A.D. v. Belgium*, § 59; *Alimuçaj v. Albania*, §§ 158-160), այն փաստը, որ (դոկտրինալ մեկնաբանության) հեղինակներն ազատորեն են մեկնաբանել գրված օրենքը, չի կարող նախադեպային պրակտիկայի փոխարինողը լինել (*Dragotoni and Militaru-Pidhorni v. Romania*, §§ 26 և 43):

38. Թեև որոշ հանգամանքներում քրեական օրենքով արգելված վարքագծի որոշակի տեսակները տևականորեն հանդուրժելը կարող է վերաճել որոշակի իրավիճակներում այդ վարքագծի փաստացի (*de facto*) ապաքրեականացման, լոկ այն փաստը, որ այլ անձինք չեն ենթարկվել քրեական հետապնդման կամ դատապարտման, չի կարող դատապարտված գանգատաբերին ազատել քրեական պատասխանատվությունից կամ նրա նկատմամբ կայացված մեղադրական դատավճիռն անկանխատեսելի դարձնել 7-րդ հոդվածի իմաստով (*Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia*, §§ 816-820):

39. Այն դեպքում, երբ ներպետական դատարաններն իրավական նորմերը մեկնաբանում են՝ հիմք ընդունելով միջազգային հանրային իրավունքը, նրանք պետք է որոշեն, թե ինչ մոտեցում որդեգրել ներպետական մակարդակում՝ պայմանով, որ տրված մեկնաբանությունը համահունչ լինի հանցագործության բուն էությանը և ողջամտորեն կան-

խատեսելի լինի տվյալ ժամանակահատվածում (տե՛ս, օրինակ, գերմանական դատարանների կողմից «ցեղասպանություն» հասկացության ավելի լայն իմաստով մեկնաբանությունը, որը հետագայում մերժվեց այլ միջազգային դատարանների, մասնավորապես՝ Արդարադատության միջազգային դատարանի կողմից, *Jorgic v. Germany*, §§ 103-116):

40. Դատարանը վճռել է, որ կանխատեսելիության պահանջը պահպանված չի եղել թե՛ այն դեպքում, երբ քրեական օրենքին տրվել է տարածական մեկնաբանություն՝ ի վսաս մեղադրյալի (*in malam partem*), թե՛ այն դեպքում, երբ մեկնաբանությունը բխել է նախադեպային պրակտիկայի անկանխատեսելի շրջադարձից (*Dragotoni and Militaru-Pidhorni v. Romania*, §§ 39-48), թե՛ այնպիսի մեկնաբանության դեպքում, որի հիմքում եղել է հանցագործության բուն էության հետ անհամատեղելի անալոգիան (օրինակ, ցեղասպանության հանցագործության համար դատապարտումը՝ *Vasiliauskas v. Lithuania* [GC], §§ 179-186), և երբ ի վսաս մեղադրյալի տրվել է հանցակազմի բուն էության հետ անհամատեղելի տարածական և անկանխատեսելի մեկնաբանություն (*Navalnyy v. Russia*, § 68): Դատարանը կարող է խախտում արձանագրել նաև այն դեպքում, երբ անձը դատապարտվել է հանցագործության համար՝ այդ հանցագործությունը կատարելու պահից հետո տեղի ունեցած նախադեպային պրակտիկայի զարգացումների արդյունքում (օրինակ՝ կազմակերպված հանցավոր խմբին օժանդակելու հանցակազմը, տե՛ս *Contrada v. Italy (no. 3)*, §§ 64-76) կամ երբ անձը դատապարտվել է ներպետական օրենքի երկիմաստ դրույթի հիման վրա, որին կարող էին տրվել հակասական մեկնաբանություններ (*Žaja v. Croatia*, §§ 99-106): Այդ առումով անկայուն նախադեպային պրակտիկան չունի բավարար ճշգրտություն, որպեսզի հնարավոր լինի իսպառ բացառել կամայականության ռիսկերը և անձին հնարավորություն ընձեռել կանխատեսելի գործողությունների հետևանքները (*ibid.*, § 103):

41. Այն փաստը, որ երդվյալ ատենակալներն են կրում գործը քննելու և քրեական օրենքը դրա նկատմամբ կիրառելու պատասխանատվությունը, չի նշանակում, որ օրենքի գործողությունը 7-րդ հոդվածի իմաստով անկանխատեսելի է (*Jobe v. the United Kingdom* (dec.)): Կոնկ-

րետ գործի նկատմամբ օրենքը կիրառելու իրավասությունը երդվյալ ատենակալներին վերապահելն ինքնին չի հակասում Կոնվենցիայի պահանջներին՝ պայմանով, որ այդ հայեցողության շրջանակը և դրա իրագործման եղանակը սահմանված լինեն բավարար հստակությամբ, որպեսզի անձը բավարար չափով պաշտպանված լինի կամայականությունից (*O'Carroll v. the United Kingdom* (dec.), որը վերաբերում էր անպարկեշտ վարքագծի՝ երդվյալ ատենակալների կողմից տրված գնահատականին):

3. Պետության իրավահաջորդության առանձնահատուկ դեպքը

42. Դատական մեկնաբանության հասկացությունը ներառում է կոնկրետ պետության տարածքում իրավունքի գերակայության և ժողովրդավարական ռեժիմի ներքո նախադեպային պրակտիկայի աստիճանական զարգացումը, որը ոչ պակաս չափով կիրառելի է պետության իրավահաջորդության պարագայում: Դատարանը վճռել է, որ որոշակի տարածքի նկատմամբ պետության ինքնիշխանության փոփոխության կամ ազգային տարածքում քաղաքական վարչակարգի փոփոխության դեպքում իրավունքի գերակայությամբ ղեկավարվող պետության համար իրավաչափ է քրեական վարույթ հարուցել նախորդ վարչակարգի օրոք հանցանքներ կատարած անձանց նկատմամբ: Նույն կերպ, այդպիսի պետության դատարանները, զբաղեցնելով նախկինում գոյություն ունեցածների տեղը, չեն կարող քննադատվել տվյալ ժամանակ գործող իրավանորմերը իրավունքի գերակայությամբ ղեկավարվող պետության կառավարման սկզբունքների լույսի ներքո կիրառելու և մեկնաբանելու համար (*Streletz, Kessler and Krenz v. Germany* [GC], §§ 79-83; *Vasiliauskas v. Lithuania* [GC], § 159): Դա հատկապես վերաբերում է այն գործերին, երբ խնդիրը առնչվում է կյանքի իրավունքին, որը բարձրագույն արժեք է Կոնվենցիայի և մարդու իրավունքների միջազգային համակարգում, և որը պաշտպանելու առաջնային կոնվենցիոն պարտավորություն ունեն Պայմանավորվող պետությունները (*Kononov v. Latvia* [GC], § 241): Ազգային կամ միջազգային իրավական փաստաթղթերի համաձայն հանցագործություններ համարված որոշակի գործողու-

թյունները հանդուրժելու կամ քաջալերելու պետական պրակտիկան և այդ պրակտիկայով սերմանվող անպատժելիության զգացումը չի բացառում այդ արարքները կատարողներին արդարադատության առաջ կանգնեցնելը և պատժելը (*Vasiliauskas v. Lithuania* [GC], § 158; *Streletz, Kessler and Krenz v. Germany* [GC], §§ 74 և 77-79): Այսպես, Դատարանը կանխատեսելի համարեց ԳԴՀ-ի քաղաքական առաջնորդների և սահմանապահների դատապարտումն այն արևելագերմանացիների սպանությունների համար, ովքեր փորձել էին հեռանալ ԳԴՀ-ից 1971-1989 թթ. գերմանական երկու պետությունների սահմանը հատելու միջոցով. մեղադրական դատավճիռները կայացվել էին գերմանական դատարանների կողմից ԳԴՀ-ի օրենսդրության հիման վրա՝ երկրի վերամիավորումից հետո (*ibid.*, §§ 77-89; *K.-H.W. v. Germany* [GC], §§ 68-91): Եվրոպական դատարանը միևնույն եզրակացությանը հանգեց խորհրդրդային բանակի հրամանատարներից մեկի դատապարտման դեպքում՝ Երկրորդ աշխարհամարտի տարիներին գործած պատերազմական հանցագործությունների համար, երբ մեղադրական դատավճիռը կայացվել էր Լատվիայի դատարանների կողմից՝ Լատվիայի անկախության հռչակումից հետո՝ 1990 և 1991 թվականներին (*Kononov v. Latvia* [GC], §§ 240-241):

43. Դատարանը վճռեց նաև, որ առանձնացած Լիտվայի Հանրապետության օրենսդրության հիման վրա կայացված մեղադրական դատավճիռը բավարար չափով կանխատեսելի էր, ուստի համապատասխանում էր Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածին, չնայած այն փաստին, որ Լիտվան տվյալ ժամանակ դեռևս չէր ճանաչվել որպես անկախ պետություն (*Kuolelis, Bartosevicius and Burokevicius v. Lithuania*, §§ 116-122, որը վերաբերում էր ԽՍՀՄ կոմունիստական կուսակցության Լիտվայի մասնաճյուղի առաջնորդների նկատմամբ կայացված մեղադրական դատավճռին՝ 1991 թվականի հունվարին դիվերսիոն և հակապետական գործունեությամբ զբաղվելու համար):

4. Պետության քրեական ունիվերսալ ընդդատության առանձնահատուկ դեպքը և կիրառելի ազգային օրենսդրությունը

44. Ներպետական օրենսդրության հիման վրա տվյալ պետության ազգային դատարանների կողմից կայացված մեղադրական դատավճիռը կարող է վերաբերել կոնկրետ անձի կողմից մեկ այլ պետության տարածքում կատարված գործողություններին (*Jorgic v. Germany; Van Anraat v. the Netherlands* (dec.)): Պետության ազգային դատարանների արտատարածքային կամ ունիվերսալ ընդդատության խնդիրը ներառվում է ոչ թե 7-րդ հոդվածի գործողության տիրույթում (*Ould Dah v. France* (dec.)), այլ պետք է դիտարկվի Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (ա) կետով նախատեսված՝ օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարանի կամ տրիբունալի կողմից դատվելու իրավունքի ներքո («անձին օրինական կերպով կալանքի տակ պահելն իրավասու դատարանի կողմից նրա դատապարտվելուց հետո») (*Jorgic v. Germany*, §§ 64-72, որը վերաբերում էր Բոսնիայում և Հերցոգովինայում կատարված ցեղասպանության գործողությունների համար դատապարտելուն):

45. Այնուհանդերձ, երբ պետության ազգային դատարանները դատապարտում են անձին քրեական ունիվերսալ ընդդատության կանոններով, ներպետական օրենսդրության կիրառությունն ի մաս այն պետության օրենքների, որի տարածքում կատարվել էին պատժելի գործողությունները, կարող է դիտարկվել 7-րդ հոդվածի ներքո: Օրինակ, Մավրիտանիայում կատարված խոշտանգման և բարբարոսության գործողությունների համար Ֆրանսիայի դատարանների կողմից Մավրիտանիայի սպայի դատապարտման (ՄԱԿ-ի խոշտանգման դեմ կոնվենցիայի հիման վրա) գործով Դատարանը վճռեց, որ Ֆրանսիայի քրեական օրենսդրության կիրառությունն ի մաս Մավրիտանիայի համաներման մասին օրենքի (որն ընդունվել էր նախքան քրեական վարույթը) չէր հակասում օրինականության սկզբունքին (*Ould Dah v. France* (dec.)): Այդ առումով Դատարանը վճռեց, որ «խոշտանգումն արգելելու և համամարդկային այդ կանոնը խախտող յուրաքանչյուր անձի քրեական հետապնդման ենթարկելու բացարձակ անհրաժեշտու-

թյունը, ինչպես նաև ՄԱԿ-ի խոշտանգման դեմ կոնվենցիայով նախատեսված ունիվերսալ ընդդատության կիրառությունն այն ստորագրած պետության կողմից ամբողջովին կիմաստագրվելին, եթե պետություններն իրավունք ունենային միայն օգտագործել իրենց ընդդատության իրավունքը, սակայն չկիրառել իրենց օրենսդրությունը: Կասկած չկա, որ քանի դեռ ունիվերսալ ընդդատություն կիրառող պետության օրենքը համարվում է անօգուտ (կիրառելի չէ) հանցագործության կատարման վայրի պետության ընդունած որոշումների կամ հատուկ օրենքների նկատմամբ, որոնք ընդունվել են սեփական քաղաքացիներին պաշտպանելու նպատակով կամ, որտեղ կիրառելի է, հանցագործություն կատարած անձանց ուղղակի կամ անուղղակի ներգործությամբ՝ նպատակ ունենալով արդարացնել նրանց, ապա դրա փաստացի հետևանքը կլիներ ունիվերսալ ընդդատության իրականացման պարալիզացումը և ՄԱԿ-ի խոշտանգման դեմ կոնվենցիայի հետապնդած նպատակին հասնելու անհնարինությունը»: Դատարանը վերահաստատեց, որ խոշտանգման արգելքը կարևոր տեղ է զբաղեցնում մարդու իրավունքների պաշտպանությանը վերաբերող բոլոր միջազգային փաստաթղթերում և մարմնավորում է ժողովրդավարական հասարակությունների հիմնարար արժեքներից մեկը:

IV. ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ ՀԵՏԱԴԱՐՁ ՈՒԺ ՉՈՒՆԵՆԱԼՈՒ ՍԿԶԲՈՒՆՔԸ

Ա. Ընդհանուր նկատառումներ

46. Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածն անվերապահորեն արգելում է քրեական օրենքի հետադարձ կիրառությունն ի վնաս մեղադրյալի (*Del Río Prada v. Spain* [GC], § 116; *Kokkinakis v. Greece*, § 52): Քրեական օրենքի հետադարձ ուժ չունենալու սկզբունքը կիրառելի է թե՛ հանցագործությունը սահմանող (*Vasiliauskas v. Lithuania* [GC], §§ 165-166), թե՛ նշանակվող պատիժները նախատեսող նորմերի (*Jamil v. France*, §§ 34-36; *M. v. Germany*, §§ 123 և 135-137; *Gurguchiani v. Spain*, §§ 32-44) նկատմամբ: Անգամ վերջնական պատիժը նշանակելուց հետո կամ պատիժը կրելու ընթացքում հետադարձության արգելքն օրենսդիր մարմնին, վարչական մարմիններին կամ դատարաններին թույլ չի տալիս վերաձեվակերպել կամ փոփոխել գործը քննած դատարանի նշանակած պատժի շրջանակը՝ ի վնաս դատապարտված անձի (*Del Río Prada v. Spain* [GC], § 89. գործը վերաբերում էր 30 տարի ժամկետով ազատազրկմանը, որը, ներպետական դատարանների նախադեպային պրակտիկայի փոփոխման հետևանքով, այլևս չէր կարող նվազեցվել կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում կատարված աշխատանքի դիմաց, մինչդեռ գանգատաբերի կողմից հանցանքները կատարելու ժամանակ ազատազրկման՝ օրենքով սահմանված առավելագույն ժամկետը դիտարկվում էր որպես նոր, անկախ պատիժ, որի նկատմամբ պետք է կիրառելի լինեին կատարված աշխատանքի դիմաց պատժի նվազեցման սկզբունքը):

47. Հետադարձ ուժ ունենալու արգելքի սկզբունքը խախտվում է, երբ օրենսդրական դրույթները հետադարձությամբ կիրառվում են նախքան այդ դրույթների ուժի մեջ մտնելը կատարված հանցագործությունների նկատմամբ: Արգելվում է ընդլայնել գոյություն ունեցող հանցակազմերի շրջանակը և տարածել դրանք այնպիսի արարքների նկատմամբ, որոնք նախկինում չէին համարվել հանցագործություններ: Այնուհանդերձ, 7-րդ հոդվածը չի խախտվում, երբ տվյալ արարքներն արդեն իսկ պատժե-

լի էին այն ժամանակ կիրառելի քրեական օրենսգրքի համաձայն, անգամ եթե ոչ որպես առանձին հանցագործություն, այլ որպես ծանրացնող հանգամանք (*Ould Dah v. France* (dec.)) պայմանով, որ նշանակվող պատիժը չզերազանցի քրեական օրենսգրքով սահմանված պատժի առավելագույն չափը) կամ երբ գանգատաբերի նկատմամբ կայացված մեղադրական դատավճիռը հիմնված է եղել այն ժամանակ կիրառելի միջազգային իրավունքի վրա (*Vasiliauskas v. Lithuania* [GC], §§ 165-166, որով Դատարանն անդրադարձավ գանգատաբերի նկատմամբ կայացված մեղադրական դատավճիռն 1953 թվականին գործած միջազգային իրավունքի լույսի ներքո՝ նշելով, որ ցեղասպանության մասին Լիտվայի 2003 թվականի օրենքի դրույթներին տրվել էր հետադարձ ուժ, ինչպես նաև *Šimšić v. Bosnia and Herzegovina* (dec.), որը վերաբերում էր մարդկության դեմ 1992 թվականին գործած հանցագործություններին): Վերջինի դեպքում, թեպետ, ներպետական իրավասու մարմինները միշտ կարող են հանցագործության ավելի լայն սահմանում տալ, քան այն, որը նախատեսված է միջազգային իրավունքով (տե՛ս վերը՝ § 35), նրանք չեն կարող այդ նոր սահմանման հիման վրա հետադարձ պատիժներ նշանակել նախկինում կատարված արարքների համար (*Vasiliauskas v. Lithuania* [GC], § 181, որը վերաբերում էր 2003 թվականի քրեական օրենսգրքի հիման վրա ցեղասպանության համար կայացված մեղադրական դատավճիռն 1953 թվականին քաղաքական խմբի անդամների նկատմամբ կատարված արարքների համար):

48. Ինչ վերաբերում է պատժի խստությանը, ապա Դատարանն ընդամենը ստուգում է մեկ բան. որպեսզի չնշանակվի ավելի խիստ պատիժ, քան այն պատիժը, որը կիրառելի է եղել հանցանքը կատարելու պահին: Պատժի համաչափության խնդիրները Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի շրջանակի մեջ չեն տեղավորվում: Դատարանի գործառույթը չէ որոշել ազատազրկման ձևով պատժի տևողությունը կամ պատժի այն տեսակը, որը պատշաճ է կոնկրետ հանցագործության համար (*Hummatov v. Azerbaijan* (dec.); *Hakkar v. France* (dec.); *Vinter and Others v. the United Kingdom* [GC], § 105): Պատժի համաչափության հետ կապված խնդիրները կարող են, սակայն, գնահատվել Կոնվենցիայի 3-րդ

հողվածի ներքո (*ibid.*, § 102, որը վերաբերում էր «ակնհայտ անհամա-
չափ պատիժ» հասկացությանը):

49. Ինչ վերաբերում է պատժի խստությանը (ծանրությանը), ապա
Դատարանը վճռել է, օրինակ, որ ցմահ ազատազրկումն ավելի ծանր
պատիժ չէ, քան մահապատիժը, երբ մահապատիժը կիրառելի է եղել
հանցանքը կատարելու պահին, սակայն հետագայում վերացվել է և
փոխարինվել ցմահ ազատազրկմամբ (*Hummatov v. Azerbaijan* (dec.);
Stepanenko and Ososkalo v. Ukraine (dec.); *Öcalan v. Turkey* (no. 2), § 177;
Ruban v. Ukraine, § 46): Դատարանը արձանագրել է նաև, որ ավելի
ծանր պատիժը չի կարող հետադարձությամբ կիրառվել նաև այն դեպ-
քում, երբ ազատազրկումը քրեական նոր օրենսգրքով փոխարինվում է
հոգեբուժական հաստատությունում պահմամբ. ինչպես նշել էին ներ-
պետական դատարանները, հանցագործության կատարման պահին
գործող նախկին քրեական օրենսգիրքն արդեն իսկ պարունակում էր
միևնույն ծանրության միջոցներ, ինչ նախատեսված էին նոր օրենսգրք-
ով (*Kadusic v. Switzerland*, §§ 71-76):

50. Որոշելու համար, թե արդյոք հետադարձությամբ ի վնաս մեղադ-
րյալի կիրառվել է առավել խիստ պատիժ, թե ոչ, պետք է հաշվի առնել
քրեական օրենսգրքով սահմանված՝ պատժի նշանակման չափանիշ-
ները (պատժի նվազագույն և առավելագույն սահմանաչափը): Օրի-
նակ, անգամ եթե գանգատաբերի նկատմամբ նշանակված պատիժը
գտնվել է հնարավոր կիրառելի երկու քրեական օրենսգրքերի սահմա-
նած միջակայքում, քրեական օրենսգրքերից մեկի համաձայն ավելի
ցածր նվազագույն պատժաչափը կիրառելու արդյունքում ավելի մեղմ
պատիժ նշանակելու հնարավորությունն արդեն իսկ բավարար է 7-րդ
հոդվածի խախտում արձանագրելու համար (*Maktouf and Damjanović
v. Bosnia and Herzegovina* [GC], §§ 65-76):

Բ. Չարունակվող հանցագործություններ

51. Ինչ վերաբերվում է «չարունակվող» կամ «չարունակական» հան-
ցագործություններին (արարքներ, որոնք շարունակվում են որոշակի
ժամանակահատվածի ընթացքում), ապա Դատարանը հստակեցրել

է, որ իրավական որոշակիության սկզբունքը պահանջում է, որպեսզի
անձի համար քրեական պատասխանատվություն առաջացնող հան-
ցակազմի տարրերը հստակորեն ներկայացված լինեն մեղադրական
եզրակացության մեջ: Ավելին, ներպետական դատարանի կայացրած
որոշման մեջ պետք է նաև հստակեցվի, որ մեղադրյալի դատապար-
տումը և նրա նկատմամբ պատժի նշանակումը մեղադրողի կողմից
«չարունակվող» հանցագործության հանցակազմի բոլոր տարրերի առ-
կայությունը հիմնավորելու արդյունք են (*Ecer and Zeyrek v. Turkey*, § 33):
Եվրոպական դատարանը վերջերս վճռել է, որ այն փաստը, որ ներպե-
տական դատարաններն անձին դատապարտել էին քրեական օրենսգր-
քի բարեփոխումների արդյունքում ներդրված հանցակազմի, ինչպես
նաև մինչև այդ բարեփոխումները կատարված արարքների համար,
որոնք ներպետական օրենսդրությամբ դասակարգված էին որպես «չա-
րունակվող» հանցագործություն, չէր կարող համարվել քրեական օրեն-
քի հետադարձ կիրառություն՝ ի վնաս մեղադրյալի (*Rohlena v. the Czech
Republic* [GC], §§ 57-64, որը վերաբերում էր միևնույն տանիքի ներքո
ապրող անձի նկատմամբ բռնություն գործադրելուն): Դատարանը նշեց,
որ ներպետական օրենքի համաձայն՝ «չարունակվող» հանցագործու-
թյունը համարվում էր մեկ արարք, որի դասակարգումը քրեական իրա-
վունքի մեջ պետք էր գնահատել այն օրենքի համաձայն, որը գործելիս է
եղել այդ արարքի վերջին դրսևորումը կատարելու պահին՝ պայմանով,
որ ցանկացած նախորդ օրենքի ներքո գործած արարքները պատժելի
կլինեին նաև դրան նախորդող օրենքի համաձայն: Ավելին, ներպետա-
կան դատարանների կողմից շարունակվող հանցագործության հասկա-
ցության կիրառությունը, որը ներդրվել էր քրեական օրենսգրքում նախ-
քան գանգատաբերի կողմից արարքի առաջին դրսևորումը կատարելը,
բավարար չափով կանխատեսելի էր ներպետական օրենսդրության
լույսի ներքո (*ibid.*, §§ 60-64): Դատարանը նաև հաստատեց, որ գան-
գատաբերի նկատմամբ կիրառված պատիժը նրա կողմից կատարված
արարքը որպես «չարունակվող» հանցագործություն դասակարգելու
պայմաններում ավելի խիստ չէր, քան այն պատիժը, որը կնշանակվեր,
եթե նախքան օրենսդրական բարեփոխումը նրա գործած արարքները

գնահատված լինեին օրենսդրական փոփոխություններից հետո նրա գործած արարքներից առանձին (*ibid.*, §§ 65-69):

52. Եվ հակառակը, երբ շարունակվող հանցագործության համար դատապարտումը կանխատեսելի չէր տվյալ ժամանակ գործող ներպետական օրենքի համաձայն և դրա հետևանքով ավելի խիստ պատիժ էր նշանակվել գանգատաբերի նկատմամբ, Դատարանը վճռեց, որ քրեական օրենքը կիրառվել էր հետադարձ կերպով՝ ի վնաս գանգատաբերի (*Veeber v. Estonia (no. 2)*, §§ 30-39; *Puhk v. Estonia*, §§ 24-34):

Գ. Հանցագործությունների ռեցիդիվ

53. Դատարանը վճռել է, որ այն փաստը, որ գանգատաբերի քրեական անցյալը հետագայում հաշվի է առնվել ընդհանուր իրավասության և վերաքննիչ դատարանների կողմից (դա հնարավոր էր եղել, քանի որ նրա՝ 1984 թվականի դատվածությունը չէր մարվել), չէր խախտում 7-րդ հոդվածի դրույթները, քանի որ հանցանքը, որի համար նա քրեական հետապնդման էր ենթարկվել և դատապարտվել, տեղի էր ունեցել նոր օրենքի ուժի մեջ մտնելուց հետո, որով երկարացվել էր հանցագործության ռեցիդիվ ճանաչելու համար սահմանված ժամկետը (*Achour v. France* [GC], §§ 44-61, որը վերաբերում էր նոր քրեական օրենսգրքի անմիջական կիրառությանը, որով սահմանվում էր հանցագործության ռեցիդիվ ճանաչելու տասնամյա ժամկետ առաջին հանցանքը կատարելու պահին գործող հին օրենսգրքով նախատեսված հնգամյա ժամկետի փոխարեն, որը լրանալուց հետո գանգատաբերը, իր պնդմամբ, կարող էր օգտվել «ներվելու իրավունքից»): Այդօրինակ հետադարձ կիրառությունը տարբերվում է նեղ իմաստով օրենքի հետադարձ ուժի հայեցակարգից:

Վ. ԱՎԵԼԻ ՄԵՂՄ ՊԱՏԺԻ ՀԵՏԱԴԱՐՁ ՈՒԺ ՈՒՆԵՆԱԼՈՒ ՍԿԶԲՈՒՆՔԸ

54. Թեպետ Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասում ուղղակիորեն նշված չէ ավելի մեղմ պատժի հետադարձ ուժ ունենալու սկզբունքը (ի տարբերություն ՄԱԿ-ի Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 15-րդ հոդվածի 1-ին մասի և Մարդու իրավունքների ամերիկյան կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածի), Եվրոպական Դատարանը վճռել է, որ 7-րդ հոդվածի 1-ին մասը ոչ միայն երաշխավորում է ավելի խիստ քրեական օրենքների հետադարձ ուժի արգելքը, այլ նաև անուղղակիորեն երաշխավորում է ավելի մեղմ քրեական օրենքի հետադարձ ուժ ունենալու սկզբունքը: Վերջինս բխում է այն կանոնից, որի համաձայն՝ հանցանքը կատարելու պահին գործող և հետագայում՝ նախքան վերջնական դատական ակտի կայացումն ընդունված քրեական օրենքների միջև տարբերությունների առկայության դեպքում դատարանները պարտավոր են կիրառել այն օրենքը, որի նորմերն ավելի բարենպաստ են ամբաստանյալի համար (*Scoppola v. Italy (no. 2)* [GC], §§ 103-109, որը վերաբերում էր ցմահ ազատազրկման փոխարեն 30 տարի ժամկետով ազատազրկման նշանակմանը): Դատարանը համարեց, որ «ավելի ծանր պատիժ նշանակելը՝ ելնելով միայն այն հանգամանքից, որ այն նախատեսված է եղել հանցանքը կատարելու պահին, կնշանակեր քրեական օրենքների գործողությունը ժամանակի մեջ կարգավորող կանոնների կիրառում՝ ի վնաս ամբաստանյալի: Բացի այդ, անուշադրության կմատնվեին մեղադրյալի համար տեղի ունեցած բարենպաստ օրենսդրական փոփոխությունները, որոնք կարող էին կատարված լինել նախքան մեղադրական դատավճռի կայացումը, և կշարունակեին կիրառվել պատիժներ, որոնք ներկայումս արդեն տվյալ պետության և վերջինիս հասարակության կողմից համարվում են չափազանց ծանր» (*ibid.*, § 108): Դատարանը նշեց, որ Եվրոպայում և միջազգային մակարդակում աստիճանաբար կոնսենսուս է ձևավորվել այն տեսակետի շուրջ, որ ավելի մեղմ պատիժ նախատեսող քրեական օրենքի կիրառությունը, անգամ եթե այն ընդունվել է հանցանքի կատարումից հետո, դարձել է քրեական իրավունքի հիմնարար սկզբունք

(*ibid.*, § 106):

55. Այնուամենայնիվ, մահապատժի վերացման և հետագայում քրեական օրենսգրքում կատարված փոփոխության (որով մահապատիժը փոխարինվեց ցմահ ազատազրկմամբ) միջև եղած եռամսյա ժամկետային բացը զանգատաբերին չէր ընձեռում ավելի ուշ կիրառելի դարձած ավելի մեղմ պատժից օգտվելու իրավունք (*Ruban v. Ukraine*, §§ 41-46, որը վերաբերում էր 15 տարի ժամկետով ազատազրկմանը): Նման հանգամանքներում Դատարանը հաշվի է առնում այն ընդհանուր իրավիճակը, որի պայմաններում տվյալ պետությունում վերացվել է մահապատիժը, և մասնավորապես այն փաստը, որ օրենսդրության նշված բացը չի առաջացել իշխանությունների դիտավորության արդյունքում (*ibid.*, § 45):

56. Թեպետ *Scoppola v. Italy (no. 2)* [GC] գործով վճռում Եվրոպական դատարանն ուղղակիորեն չնշեց, որ դատապարտյալների համար բարենպաստ օրենսդրական փոփոխություններն ունեն հետադարձ ուժ, Դատարանն ավելի մեղմ պատժի հետադարձ ուժ ունենալու սկզբունքը վերջերս կիրառեց մի դատապարտյալի նկատմամբ այնքանով, որքանով ներպետական օրենքը ներպետական դատարաններից ուղղակիորեն պահանջում էր, որպեսզի վերջիններս սեփական նախաձեռնությամբ վերանայեն պատիժ նշանակող դատական ակտն այն դեպքում, երբ ավելի ուշ ընդունված օրենքով կրճատվել է տվյալ հանցագործության համար կիրառելի պատժի չափը (*Gouarré Patte v. Andorra*, §§ 28-36): Եվրոպական դատարանը վճռեց, որ պետությունը, որն իր օրենսդրության մեջ ուղղակիորեն նախատեսել է ավելի բարենպաստ օրենքի հետադարձ ուժ ունենալու սկզբունքը, պետք է իր քաղաքացիներին թույլ տա օգտվել այդ իրավունքից Կոնվենցիայով ամրագրված երաշխիքներին համահունչ (*ibid.*, § 35):

57. Ավելի մեղմ քրեական օրենքի հետադարձ ուժ ունենալու սկզբունքը կարող է կիրառելի լինել նաև մի քանի պատիժները մեկ ընդհանուր պատժի մեջ գումարելու (համակցելու) դեպքում (*Koprivnikar v. Slovenia*, § 59):

VI. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 7-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԸ. ՔԱՂԱՔԱԿԻՐԹ ԱԶԳԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ՃԱՆԱԶՎԱԾ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

<p>Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 2-րդ մաս</p> <p>«2. Սույն հոդվածը չի խոչընդոտում ցանկացած անձի դատի տալ և պատժել որևէ գործողության կամ անգործության համար, որը կատարվելու պահին, քաղաքակիրթ ազգերի կողմից ճանաչված իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներին համապատասխան, համարվել է քրեական հանցագործություն»:</p>
<p>HUDOC-ի բանալի բառեր</p> <p>Criminal offence (7-2) – General principles of law recognised by civilised nations (7-2)</p>

58. Կոնվենցիայի նախապատրաստական աշխատանքների (ֆրանս.՝ «*travaux préparatoires*») արձանագրություններից պարզ է դառնում, որ 7-րդ հոդվածի 1-ին մասը կարող է համարվել հետադարձ ուժի արգելքի ընդհանուր կանոնը սահմանող դրույթ, իսկ 7-րդ հոդվածի 2-րդ մասն ընդամենն այդ կանոնի մեջ ընդգրկված պատասխանատվության բաղադրիչի իրավիճակային պարզաբանում է, որը ներառվել է՝ բացառելու Երկրորդ աշխարհամարտի ընթացքում կատարված հանցանքների համար այդ պատերազմից հետո տեղի ունեցած քրեական հետապնդումների օրինականության շուրջ կասկածները (*Kononov v. Latvia* [GC], § 186; *Maktouf and Damjanović v. Bosnia and Herzegovina* [GC], § 72): Սրանից հետևում է, որ Կոնվենցիայի հեղինակները մտադիր չեն եղել ընդհանուր բացառություն նախատեսել հետադարձ ուժի արգելքի կանոնից: Դատարանը մի քանի գործերով վճիռներում ընդգծել է, որ 7-րդ հոդվածի երկու մասերը փոխկապակցված են և պետք է մեկնաբանվեն միմյանց հետ համահունչ (*Tess v. Latvia* (dec.); *Kononov v. Latvia* [GC], § 186):

59. Հաշվի առնելով վերոգրյալ սկզբունքները՝ Դատարանը բացառեց

7-րդ հոդվածի 2-րդ մասի կիրառությունը Բոսնիայում 1992 և 1993 թվականներին կատարված պատերազմական հանցագործությունների համար դատապարտման նկատմամբ (*Maktouf and Damjanović v. Bosnia and Herzegovina* [GC], §§ 72, որում Կառավարությունը պնդել էր, թե վիճարկվող արարքները քրեական էին եղել «քաղաքակիրթ ազգերի կողմից ճանաչված իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներին համապատասխան», և որ պատիժների հետադարձ ուժի արգելքի սկզբունքը չպետք է կիրառելի լիներ), ինչպես նաև 1953 թվականին գործած ցեղասպանության հանցագործության համար դատապարտման նկատմամբ (*Vasiliauskas v. Lithuania* [GC], §§ 187-190): Ինչ վերաբերում է Երկրորդ աշխարհամարտի տարիներին գործած պատերազմական հանցագործությունների համար դատապարտմանը, ապա Դատարանն անհրաժեշտ չհամարեց գնահատել այն 7-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ներքո, քանի որ գանգատաբերի արարքները «միջազգային իրավունքի համաձայն» հանցագործություններ էին 7-րդ հոդվածի 1-ին մասի խմաստով (*Kononov v. Latvia* [GC], §§ 244-246, որը վերաբերում էր միջազգային սովորույթային իրավունքին, մասնավորապես՝ Պատերազմի կանոններին և սովորույթներին):

VII. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 7-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԽԱԽՏՄԱՆ ԴԵՊԹԵՐՈՒՄ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ ՑՈՒՑՎԱԾ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

60. Կոնվենցիայի 46-րդ հոդվածի համաձայն՝ Բարձր պայմանավորվող կողմերը պարտավորվում են կատարել Դատարանի վերջնական վճիռները ցանկացած գործերի վերաբերյալ, որոնցում նրանք կողմեր են, ընդ որում՝ կատարումը վերահսկվում է Նախարարների կոմիտեի կողմից: Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, ապա համապատասխան պատասխանող պետությունը պարտավոր է ոչ միայն տուժած կողմին տրամադրել արդարացի փոխհատուցում (Կոնվենցիայի 41-րդ հոդված), այլ նաև Նախարարների կոմիտեի վերահսկողության ներքո ընտրել այն ընդհանուր և (կամ) համապատասխան դեպքերում անհատական միջոցները, որոնք անհրաժեշտ է ներդնել պետության ներքին իրավակարգում Դատարանի արձանագրած խախտումը և դրա հետևանքները հնարավորինս վերացնելու համար: Ավելին, հասկանալի է, որ պատասխանող պետությունն ազատորեն կարող է ընտրել այն միջոցները, որոնցով կկատարի Կոնվենցիայի 46-րդ հոդվածով նախատեսված իր իրավական պարտավորությունը՝ պայմանով, որ այդ միջոցները համատեղելի լինեն Դատարանի վճռում շարադրված եզրակացությունների հետ (*Scozzari and Giunta v. Italy* [GC], § 249):

61. Այնուամենայնիվ, որոշ առանձնահատուկ դեպքերում նպատակ ունենալով օգնել պատասխանող պետությանը 46-րդ հոդվածով սահմանված իր պարտավորությունները կատարելու հարցում՝ Դատարանը կարող է մատնանշել այն անհատական և (կամ) ընդհանուր միջոցները, որոնք կարող են ձեռնարկվել խախտման պատճառ հանդիսացած իրավիճակին վերջ դնելու համար: 7-րդ հոդվածի խախտման դեպքում Դատարանը երբեմն բացառիկ կարգով ցուցել է պրակտիկ բնույթի անհատական միջոցներ ձեռնարկել, օրինակ՝ վերաբացել ներպետական վարույթը գանգատաբերի դիմումի հիման վրա (*Dragotoni and Militaru-Pidhorni v. Romania*, § 55, որով կիրառվեց այն սկզբունքը, որը կիրառվում է, երբ անձի նկատմամբ մեղադրական դատավճիռ է կայացվում Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտմամբ), հնարավորինս վաղաժամ-

կետ ազատ արձակել գանգատաբերին (*Del Río Prada v. Spain* [GC], § 139 և թիվ 3 եզրափակիչ դրույթը, երբ արձանագրվեց Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի և 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի խախտում), կամ պահանջել, որպեսզի Պատասխանող պետությունն ապահովի գանգատաբերի ցմահ ազատագրվման ձևով պատժի փոխարինումը 30 տարի ժամկետով ազատագրվումը չգերազանցող պատժով՝ ավելի մեղմ պատժի հետադարձ ուժ ունենալու սկզբունքին համահունչ (*Scoppola v. Italy (no. 2)* [GC], § 154 և թիվ 6 (ա) եզրափակիչ դրույթը):

ՈՒՂԵՑՈՒՅՑՈՒՄ ՄԵՋԲԵՐՎԱԾ ԳՈՐԾԵՐԻ ՑԱՆԿ

Սույն ուղեցույցում մեջբերված դատական նախադեպը ընդգրկում է Դատարանի կայացրած վճիռները կամ որոշումները և Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի («Հանձնաժողով», «Commission») որոշումները կամ զեկույցները:

Եթե այլ բան նախատեսված չէ, ապա բոլոր հղումները վերաբերում են Դատարանի պալատի կողմից ըստ էության կայացված վճիռ: Հայերեն թարգմանության մեջ «(որոշում)» կամ հղման անգլերեն տարբերակում (dec.) բառը նշանակում է, որ հղում է արվում Դատարանի որոշմանը, իսկ «[ՄՊ]» հապավումը (հղման անգլերեն տարբերակում [GC]) նշանակում է, որ գործը քննվել է Մեծ պալատի կողմից:

Պալատի այն վճիռները, որոնք սույն տարբերակը հրապարակելու պահին դեռևս օրինական ուժի մեջ չէին մտել Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի իմաստով, ստորև բերված ցանկում նշագրված են աստղանիշով (*): Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսվում է, որ Պալատի վճիռը դառնում է վերջնական, եթե՝ (ա) կողմերը հայտարարում են, որ չեն պահանջի գործի հանձնում Մեծ պալատին, կամ (բ) վճիռ կայացումից հետո երեք ամսվա ընթացքում չի պահանջվում գործի հանձնում Մեծ պալատին, կամ (գ) Մեծ պալատի հանձնախումբը, 43-րդ հոդվածին համապատասխան, մերժում է գործը հանձնելու պահանջը: Եթե հանձնման պահանջն ընդունվում է Մեծ պալատի հանձնախմբի կողմից, ապա Պալատի վճիռը վերջնական չի դառնում, ուստի չի ունենում օրինական ուժ: Վերջնական դառնում է հետագայում Մեծ պալատի կողմից կայացվելիք վճիռը:

Ուղեցույցի էլեկտրոնային տարբերակում մեջբերված գործերի գերկապային հղումներն ուղղորդում են դեպի HUDOC շտեմարան (<http://hudoc.echr.coe.int>), որտեղ հասանելի է Դատարանի (Մեծ պալատի, պալատի և հանձնաժողովի վճիռները և որոշումները, ծանուցված գործերը, խորհրդատվական կարծիքները և իրավական ամփոփագրերը Դատական նախադեպի տեղեկատվական ծանոթագրությունից) դատական նախադեպը և Հանձնաժողովի նախադեպային պրակտիկան (որոշումները և զեկույցները), ինչպես նաև Նախարարների կոմիտեի

ընդունած բանաձևերը:

Դատարանն իր վճիռները և որոշումները կայացնում է անգլերեն և (կամ) ֆրանսերեն, որոնք Դատարանի երկու պաշտոնական լեզուներն են: HUDOC-ը պարունակում է նաև բազմաթիվ կարևոր գործերի թարգմանություններ ավելի քան 30 ոչ պաշտոնական լեզուներով, ինչպես նաև՝ հղումներ այլ կազմակերպությունների պատրաստած և նախադեպային պրակտիկային վերաբերող մոտ 100 առցանց հավաքածուներին: Մեջբերված գործերի առկա բոլոր լեզվական տարբերակները հասանելի են *HUDOC* շտեմարանի «Language versions» բաժնում, որը բացվում է՝ սեղմելով գործի գերկապային հղման վրա:

—A—

A. v. Spain, no. 11885/85, Commission decision of 13 October 1986
Achour v. France [GC], no. 67335/01, ECHR 2006-IV
Adamson v. the United Kingdom (dec.), no. 42293/98, 26 January 1999
Alimuçaj v. Albania, no. 20134/05, 7 February 2012
Arrozpide Sarasola and Others v. Spain, nos. 65101/16 and 2 others, 23 October 2018

—B—

Başkaya and Okçuoğlu v. Turkey [GC], nos. 23536/94 and 24408/94, ECHR 1999-IV
Bergmann v. Germany, no. 23279/14, 7 January 2016
Berland v. France, no. 42875/10, 3 September 2015
Borcea v. Romania (dec.), no. 55959/14, 22 September 2015
Bosti v. Italy (dec.), no. 43952/09, 13 November 2014
Bowler International Unit v. France, no. 1946/06, 23 July 2009
Brown v. the United Kingdom (dec.), no. 38644/97, 24 November 1998

—C—

C.G. and Others v. Bulgaria (dec.), no. 1365/07, 13 March 2007
C.R. v. the United Kingdom, 22 November 1995, Series A no. 335-C
Camilleri v. Malta, no. 42931/10, 22 January 2013
Cantoni v. France, 15 November 1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-V
Çelikateş and Others v. Turkey (dec.), no. 45824/99, 7 November 2000
Chauvy and Others v. France (dec.), no. 64915/01, 23 September 2003
Ciok v. Poland (dec.), no. 498/10, 23 October 2012
Coëme and Others v. Belgium, nos. 32492/96 and 4 others, ECHR 2000-VII
Contrada v. Italy (no. 3), no. 66655/13, 14 April 2015
Custers, Deveaux and Turk v. Denmark (dec.), nos. 11843/03 and 2 others, 9 May 2006

—D—

Dallas v. the United Kingdom, no. 38395/12, 11 February 2016
Del Río Prada v. Spain [GC], no. 42750/09, ECHR 2013
Delbos and Others v. France (dec.), no. 60819/00, ECHR 2004-IX
Dragotoniú and Militaru-Pidhorni v. Romania, nos. 77193/01 and 77196/01, 24 May 2007

—E—

Ecer and Zeyrek v. Turkey, nos. 29295/95 and 29363/95, ECHR 2001-II
Engel and Others v. the Netherlands, 8 June 1976, Series A no. 22

—G—

G. v. France, 27 September 1995, Series A no. 325-B
G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy (merits) [GC], nos. 1828/06 and 2 others, 28 June 2018
Gabbari Moreno v. Spain, no. 68066/01, 22 July 2003
Gardel v. France, no. 16428/05, ECHR 2009
Gestur Jónsson and Ragnar Halldór Hall v. Iceland, nos. 68271/14 and 68273/14, 30 October 2018
Giza v. Poland, no. 48242/06, 13 July 2010
Glien v. Germany, no. 7345/12, 28 November 2013
Göktan v. France, no. 33402/96, ECHR 2002-V
Gouarré Patte v. Andorra, no. 33427/10, 12 January 2016
Grava v. Italy, no. 43522/98, 10 July 2003
Gurguchiani v. Spain, no. 16012/06, 15 December 2009

—H—

Haioun v. France (dec.), no. 70749/01, 7 September 2004
Hakkar v. France (dec.), no. 43580/04, 7 April 2009
Hogben v. the United Kingdom, no. 11653/85, Commission decision of 3 March 1986, Decisions and Reports 46

Hummatov v. Azerbaijan (dec.), nos. 9852/03 and 13413/04, 18 May 2006

—I—

Ilmseher v. Germany [GC], nos. 10211/12 and 27505/14, 4 December 2018

—J—

Jamil v. France, 8 June 1995, Series A no. 317-B
Jendrowiak v. Germany, no. 30060/04, 14 April 2011
Jobe v. the United Kingdom (dec.), no. 48278/09, 14 June 2011
Jorgic v. Germany, no. 74613/01, ECHR 2007-III
Jussila v. Finland [GC], no. 73053/01, ECHR 2006-XIV

—K—

K.-H.W. v. Germany [GC], no. 37201/97, ECHR 2001-II
K.A. and A.D. v. Belgium, nos. 42758/98 and 45558/99, 17 February 2005
Kafkaris v. Cyprus [GC], no. 21906/04, ECHR 2008
Kadusic v. Switzerland, no. 43977/13, 9 January 2018
Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia, nos. 11082/06 and 13772/05, 25 July 2013
Kokkinakis v. Greece, 25 May 1993, Series A no. 260-A
Kolk and Kislyiy v. Estonia (dec.), nos. 23052/04 and 24018/04, 17 January 2006
Kononov v. Latvia [GC], no. 36376/04, ECHR 2010
Koprivnikar v. Slovenia, no. 67503/13, 24 January 2017
Korbely v. Hungary [GC], no. 9174/02, ECHR 2008
Kuolelis, Bartosevicius and Burokevicius v. Lithuania, nos. 74357/01 and 2 others, 19 February 2008

—L—

Lawless v. Ireland (n° 3), 1 July 1961, Series A no. 3
Liivik v. Estonia, no. 12157/05, 25 June 2009
Lukanov v. Bulgaria, no. 21915/93, Commission decision of 12 January 1995, Decisions and Reports 80

—M—

M. v. Germany, no. 19359/04, ECHR 2009
M. v. Italy, no. 12386/86, Commission decision of 15 April 1991, Decisions and Reports 70
Maaouia v. France [GC], no. 39652/98, ECHR 2000-X
Maktouf and Damjanović v. Bosnia and Herzegovina [GC], nos. 2312/08 and 34179/08, ECHR 2013
Monaco v. Italy (dec.), no. 34376/13, 8 December 2015
Montcornet de Caumont v. France (dec.), no. 59290/00, ECHR 2003-VII
Morabito v. Italy (dec.), no. 58572/00, 7 June 2005
Mucci v. Italy, no. 33632/96, Commission decision of 4 March 1998

—N—

Navalnyye v. Russia, no. 101/15, 17 October 2017

—O—

O'Carroll v. the United Kingdom, no. 35557/03, 15 March 2005
Öcalan v. Turkey (no. 2), no. 19681/92, 5 June 2001
Ooms v. France (dec.), no. 38126/06, 25 September 2009
Ould Dah v. France (dec.), no. 13113/03, ECHR 2009

—P—

Paksas v. Lithuania [GC], no. 34932/04, ECHR 2011
Parmak and Bakir v. Turkey, nos. 22429/07 and 25195/07, 3 December 2019*

Payet v. France, no. 19606/08, 20 January 2011
Penart v. Estonia (dec.), no. 14685/04, 24 January 2016
Perinçek v. Switzerland [GC], no. 27510/08, ECHR 2015
Pessino v. France, no. 40403/02, 10 October 2006
Plechkov v. Romania, no. 1660/03, 16 September 2014
Polednová v. the Czech Republic, no. 2615/10, 21 June 2011
Porsenna v. Malta (dec.), no. 1109/16, 22 January 2019
Previti v. Italy (dec.), no. 1845/08, 12 February 2013
Puhk v. Estonia, no. 55103/00, 10 February 2004

—R—

Radio France and Others v. France, no. 53984/00, ECHR 2004-II
Raimondo v. Italy, 22 February 1994, Series A no. 281-A
Renna v. France, no. 32809/96, Commission decision of 26 February 1997
Rohlena v. the Czech Republic [GC], no. 59552/08, ECHR 2015
Rola v. Slovenia, nos. 12096/14 and 39335/16, 4 June 2019
Ruban v. Ukraine, no. 8927/11, 12 July 2016

—S—

S.W. v. the United Kingdom, 22 November 1995, Series A no. 335-B
Sergueï Zolotukhin v. Russia [GC], no. 14939/03, ECHR 2009
Scoppola v. Italy (no. 2) [GC], no. 10249/03, 17 September 2009
Scozzari and Giunta v. Italy [GC], nos. 39221/98 and 41963/98, ECHR 2000-VIII
Sidabras and Džiautas v. Lithuania (dec.), nos. 55480/00 and 59330/00, 1 July 2003
Šimšić v. Bosnia and Herzegovina (dec.), no. 51552/10, 10 April 2012
Sobaci v. Turkey, no. 26733/02, 29 November 2007
Société Oxygène Plus v. France (dec.), no. 76959/11, 17 May 2016
Soros v. France, no. 50425/06, 6 October 2011

Stepanenko and Ososkalo v. Ukraine (dec.), nos. 31430/09 and 29104/11,
14 January 2014

Stoica v. France (dec.), no. 46535/08, 20 April 2010

Streletz, Kessler and Krenz v. Germany [GC], nos. 34044/96 and 2 others,
ECHR 2001-II

Sud Fondi srl and Others v. Italy (dec.), no. 75909/01, 30 August 2007

Sud Fondi srl and Others v. Italy, no. 75909/01, 20 January 2009

Szabó v. Sweden (dec.), no. 28578/03, ECHR 2006-VIII

—T—

Tess v. Latvia (dec.), no. 19363/05, 4 January 2008

—U—

Uttley v. the United Kingdom (dec.), no. 36946/03, 29 November 2005

—V—

Valico SLR v. Italy (dec.), no. 70074/01, 21 March 2006

Van Anraat v. the Netherlands (dec.), no. 65389/09, 6 July 2006

Van der Velden v. the Netherlands (dec.), no. 29514/05, ECHR 2006-XV

Varvara v. Italy, no. 17475/09, 29 October 2013

Vasiliauskas v. Lithuania [GC], no. 35343/05, ECHR 2015

Veeber v. Estonia (no. 2), no. 45771/99, ECHR 2003-I

Vikulov and Others v. Latvia (dec.), no. 16870/03, 23 March 2004

Vinter and Others v. the United Kingdom [GC], nos. 66069/09 and 2
others, ECHR 2013

—W—

Welch v. the United Kingdom, 9 February 1995, Series A no. 307-A

—X—

X v. the Netherlands, no. 7512/76, Commission decision of 6 July 1976,
Decisions and Reports 6

—Y—

Yildirim v. Italy (dec.), no. 38602/02, ECHR 2003-IV

—Z—

Zaicevs v. Latvia, no. 65022/01, 31 July 2007

Žaja v. Croatia, no. 37462/09, 4 October 2016

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը 1959 թվականին Ստրասբուրգում հիմնված միջազգային դատարան է, որը կազմված է անդամ պետությունների թվին հավասար դատավորներից (ներկայումս՝ քառասունյոթ):

Եվրոպական դատարանը երաշխավորում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայում և դրան կից արձանագրություններում ամրագրված հիմնական իրավունքների և ազատությունների ապահովումն անդամ պետությունների կողմից: Այս գործառույթը Եվրոպական դատարանն իրականացնում է անհատների, երբեմն նաև պետությունների ներկայացրած դիմումները քննելու միջոցով:

Եվրոպական դատարանի պաշտոնական լեզուներն են անգլերենը և ֆրանսերենը: Եվրոպական կոնվենցիայում ամրագրված իրավունքների խախտման գոհ յուրաքանչյուր անհատ կամ պետություն կարող է դիմում ներկայացնել Ստրասբուրգի դատարան՝ վկայակոչելով Եվրոպական կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների խախտումն անդամ պետության կողմից:

Եթե Եվրոպական դատարանը գտնում է, որ պետությունը ոտնահարել է Եվրոպական կոնվենցիայով երաշխավորված որևէ իրավունք կամ իրավունքներ, ապա կայացնում է վճիռ, որն ունի պարտադիր իրավաբանական ուժ տվյալ պետության համար:

Եվրոպայի խորհուրդն առաջատարն է մայրցամաքում մարդու իրավունքներով զբաղվող կազմակերպությունների շարքում: Եվրոպայի խորհրդին անդամակցում են 47 պետություններ, որոցից 27-ը միաժամանակ նաև Եվրոպական միության անդամներ են: Եվրոպայի խորհրդի անդամ բոլոր պետությունները միացել են Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային՝ որպես մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության պաշտպանությանը նպատակաուղղված միջազգային համաձայնագրի: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը վերահսկվում է Կոնվենցիայի իրագործումն անդամ պետություններում:

www.coe.int

Եվրոպական միությունը 27 Եվրոպական ժողովրդավարական երկրների տնտեսական և քաղաքական յուրահատուկ գործընկերություն է՝ իր 500 միլիոն քաղաքացիների համար առավել արդար և ապահով աշխարհում խաղաղություն, բարգավաճում և ազատություն ապահովելու նպատակով: Այս ամենն իրագործելու համար ԵՄ երկրները հիմնել են մարմիններ՝ ԵՄ աշխատանքներն իրականացնելու և նրա օրենսդրությունն ընդունելու համար: Նրա հիմնական մարմիններն են Եվրոպական խորհրդարանը, (որը ներկայացնում է ազգային կառավարությունները) և Եվրոպական հանձնաժողովը (որը ներկայացնում է ԵՄ ընդհանուր շահերը):

<http://europa.eu>

Translation co-funded
by the European Union

